

Torunn Galina Nygaard

Nordnorsk identitet

En undersøkelse av det nordnorske lynnet i utvalgte nordnorske viser.

Masteroppgave i Lektorutdanning i språkfag - nordisk

Veileder: Frode Lerum Boasson

Juni 2020

4. *Men ingen treng sukke og vri sine hender
i lengt etter solskinn og varme i sør
så lenge som lysan fra nordnorske grender
førtell oss at her har vi søstre og brør.*

5. *Vi veit at den ætta vi kalle vår eia
i elsk og i armod har kysten bebodd
og tent sine lampe som fyrlys langs leia
tel merke før folk som har segla og rodd.*

6. *Ja, lysan fra stuen langs verharde strender
i mørketidslandet har gått som ei bru
med spenn over fjorda - lik utstrekke hender
med varme og kraft tel å tåle og tru.*

(Utdrag fra «Lys langs en fjord» (1992), Helge Stangnes)

FORORD/TAKK

Å arbeide med nordnorsk visesang var en idé som, med mange av mine andre ideer, var spontan. Det var ingen enkel oppgave å velge ut hvilket tema masteroppgaven skulle handle om. Men når det først ble dette, er jeg veldig fornøyd, for jeg har fått boltre meg i gøyale Arthur Arntzen-litteratur, og også lært veldig mye om den nordnorske kulturen, visesangen og ikke minst om identiteten. Som nordlending selv, trodde jeg at jeg visste mye, men mye var visst en saftig overdrivelse. Jeg har også hatt et sterkt forhold til Kari Bremnes' musikk i flere år, og det har vært en fryd å få dykke ned i den skattekista underveis.

Våren 2020 har vært annerledes og spesiell med en verdensomfattende korona-pandemi pågående. Overgangen fra å ha fri tilgang på all litteratur, til å finne alternativene digitalt, har vært både vanskelig og lærerik. Det har gått med mange timer til litteratursøk, frustrasjon og et og annet bannskapsord. «Mæn vi sto han no av», da også, for å sitere hele Nord-Norges Oluf.

Til denne oppgaven har jeg fått umåtelig stor hjelp fra mine foreldre hjemme, og i sær min pappa. Diskusjonene har tidvis vært høylytte, men jeg har også lært mye. Jeg ønsker dernest å takke min veileder, Frode Boasson, for all veiledning, tips og råd. En takk må også rettes til Heidi Mathiassen, for god og grundig korrekturlesing. Takk til dere!

Torunn Galina Nygaard

Juni, 2020

INNHold

INNHold	1
1 INNLEDNING: DEN NORDNORSKE VISA.....	1
1.0 Innledning og problemstilling.....	1
1.1 Hvorfor nordnorske viser?.....	2
1.2 Avgrensning	2
1.3 Tidligere forskning og forskning jeg har benyttet	3
1.4 Oppgavens struktur	5
2 TEORI OG TERMINOLOGI	7
2.1 Sanglyrikk	7
2.2 Skillet mellom lyrikk og sangbar lyrikk.....	8
2.3 Nord-Norge i en lyrisk tradisjon	9
2.4 Identitet	11
2.4.1 Stedsidentitet	12
2.5 Nordnorsk identitet	13
2.5.1 Nordnorsk topografi og geografi.....	14
2.5.2 Nordnorsk humor	16
2.5.3 Språk og uttrykk	17
2.5.4 Kultur og levemåte	18
3 ANALYSE OG DISKUSJON AV NORDNORSKE VISER.....	21
3.1 «Ti tusen tommeltotta».....	21
3.1.1 Den enfoldige nordlending.....	21
3.1.2 Det nordnorske språkets humor, overdrivelse og underdrivelse.....	22
3.1.3 Naturens påvirkning i nord	26
3.2 «E du nord».....	28
3.2.1 Mørketida og naturfenomenene	28
3.2.2 Underfundigheten	29
3.2.3 En spesiell ordkunst.....	31
3.3 «Hortensia».....	36
3.3.1 Livet på sjøen og tilknytning til nordnorske steder.....	37
3.3.2 Det overdrevne og humoristiske	40
3.3.3 Det nordnorske språks ordkunst.....	42
4 KONKLUSJON OG OPPSUMMERING	49
5 LITTERATUR.....	51

SAMMENDRAG	55
ABSTRACT	56
RELEVANSSKRIFT: UNDERVISNING	57
VEDLEGG	59
A Halvdan Sivertsen - «Ti tusen tommeltotta».....	59
B Kari Bremnes - «E du nord»	60
C Helge Stangnes - «Hortensia»	62

1 INNLEDNING: DEN NORDNORSKE VISA

Denne oppgaven tar for seg den nordnorske visa. Felles for de tre visene jeg har valgt å fokusere på, er at de alle har en spesiell tilhørighet til Nord-Norge. Stereotypiene om nordlendingene er mange, og den gjengse oppfatninga er at nordlendinger banner, forteller overdrevne fortellinger fra rorbua og er late. Men den nordnorske identiteten er mye mer, med et helt særegent språk, en humor det vanskelig går an å overgå i sør og et forhold til naturen som er helt usedvanlig.

1.0 Innledning og problemstilling

Denne oppgaven undersøker om og på hvilken måte nordnorske viser skriver fram en særegen nordnorsk identitet. Jeg mener nordnorske viser uttrykker et fascinerende særpreg, og i bunn og grunn handler det om visenes identitet og det nordnorske lynnet. Leo Leonhardsen, en allmennpraktiserende trubadur fra Kjøllefjord, hadde i *Avisa Nordland* et innlegg om den nordnorske selvfølelsen. Der skrev han:

De visene som vi fra Nordnorge [sic!] skriver handler om identitet. Det har skjedd noe med selvfølelsen til nordlendingen. Å arbeide innenfor en litterær kunstform har lært meg det. Jeg opplever det når jeg synger sangene mine i Nordnorge [sic!] og ellers i landet (Leonhardsen, 2017).

Leonhardsen hevder at selvfølelsen til nordlendingene har blitt sterkere med årene, og at de nordnorske røttene fortsatt står sterkt i både samfunnet og i musikken. I dag skriver og synger flere på nordnorsk, og det nordnorske peker gang på gang på noe ekstraordinært. Vi kan nevne Ella Marie Hætta Isaksen, Maria Haukaas Mittet og nå senest Bilal Saab som nordnorske sangere som har markert seg i musikkprogrammer de seneste årene. Jeg vil undersøke hvilke stereotyper og identitetsmarkører som kan finnes igjen i visene «E du nord», «Ti tusen tommeltotta» og «Hortensia». Problemstillinga min lyder følgende:

På hvilken måte skrives det fram en bestemt særegen nordnorsk identitet i de nordnorske visene «E du nord», «Ti tusen tommeltotta» og «Hortensia»?

Det jeg ønsker å undersøke, er hvorvidt visene gir indikasjoner på den nordnorske identiteten. Problemstillinga besvares gjennom å undersøke to essensielle spørsmål: Hva har den nordnorske identiteten blitt framstilt som, gjennom stereotyper og framstillinger, og hvilke av

disse identitetsmarkørene finnes i mine utvalgte viser? I analysene står språket sentralt ettersom mange av indikasjonene finnes i det nordnorske språket.

1.1 Hvorfor nordnorske viser?

Temaet nordnorsk vise er et område det generelt har vært lite forskning på. Dette er til tross for at flere av landets kjente visesangere har røtter og tilhørighet i Nord-Norge. I Norge har vi en rik visetradisjon, med kjente og kjære navn som Lars Bremnes, Alf Prøysen, Odd Norstoga, Jack Berntsen og ikke minst Petter Dass. Helt siden Petter Dass begynte med folkediktning har visene hatt stor plass i norsk og nordnorsk musikktradisjon. Dass var tidlig ute med å skildre og framheve det nordnorske lynnet gjennom sin diktning, og fungerer derfor som grunnlag for min undersøkelse.

Jeg har vokst opp i et lite øysamfunn lengst nord i Troms, i Skjervøy kommune, og har nok flere av de parameterne for nordnorsk identitet som vi skal lete etter i visene i denne oppgaven. Knutsen (2014) understreker hvordan Nord-Norge skiller seg fra resten av landet: «For at du skal kunne tilpasse deg den barske nordnorske hverdagen, er det viktig at du skaffer deg en viss forståelse for lokalbefolkningas væremåte» (s. 22). Det nordnorske lynnet framstilles som direkte og til dels brautende, men også som humoristisk, overdreven og lettlivet. I nord er befolkninga vant til hardt arbeid, slit og til tider vanskelige levekår. Dette har nok satt et preg i ettertid gjennom det røffe språket som brukes, den skarpe bannskapen og direktetheten. I mange av de nordnorske visene blir også endel av disse holdningene sentrale, ikke minst den humoristiske tonen som nærmest har blitt anerkjent som en egen sjanger. Den typiske væremåten til den nordnorske befolkninga er det som gjør nordnorske viser særegne.

1.2 Avgrensning

Jeg skal analysere tre viser. Den første visa jeg ønsker å bruke, er «Ti tusen tommeltotta» (1991) av den folkekjære visesangeren Halvdan Sivertsen (f. 1950). Sivertsen er født i Tromsø, men er både oppvokst og har bodd i Bodø i alle år. I hans egen biografi står det at konsertene hans gjenspeiler hans særegne evne til å kombinere humor og alvor, og dette er utvilsomt også det han foretar seg i musikken (Sivertsen, u.å.). Sivertsen regnes som en musikalsk entertainer, og jeg har selv vært på konsert med Sivertsen på Skjervøy, og erfart hans spilleglede og fascinerende måte å underholde på.

Den andre visa i oppgaven, er «E du nord» (2012) skrevet av Kari Bremnes (f. 1956), sammen med sin far Ole H. Bremnes (1930-2018). Låtskriveren fra Nordland uttrykker sterke følelser for sine hjemlige trakter i Svolvær i Lofoten. «E du nord» hører til albumet *Og så kom resten av livet*, et album som Bremnes selv skriver følgende om: «Disse sangene er ganske forskjellige. Men de kommer altså fra samme hjem.» Videre skriver hun: «- Jeg skriver om å ha kommet dit i livet der du har god utsikt til både bakover og framover. Og der ser du absolutt litt av hvert.» (Bremnes, u.å.).

Den siste visa jeg har valgt ut, er skrevet av Tranøyværingen Helge Stangnes (f. 1936). «Hortensia» tilhører albumet *Lys langs en fjord: viser og dikt* (1992). I 1996 vant han Blixprisen, og i 2013 ble han tildelt Tromsø fylkeskommunes kulturpris. Knut Werner Hansen, fylkesordfører i daværende fylke Troms, begrunna prisvinneren med hans beretninger om kjærlighet til den nordnorske landsdelen og folket. Stangnes har gjennom sin jordnære og lune brukspoesi klart å synliggjøre den nordnorske kulturen og kulturarven, i tillegg til å berike det nordnorske språket (Karlsen, 2013). «Hortensia» er ei vise skrevet av Helge Stangnes, framført av Boknakaran, der Jan Arvid Hansen, Ragnar Olsen, Pål Thorstensen og Malvin Skulbru har vært aktive. «Hortensia» har her blitt nærmest bandets kjenningsmelodi (Boknakaran, u.å.).

Alle tre visene finnes vedlagt sist i oppgaven.

1.3 Tidligere forskning og forskning jeg har benyttet

Til tross for kjente navn og en lang tradisjon har det vært lite forskning på nordnorsk vise og identitetsbegrepet. Oftest blir nordnorsk identitet sett på som en del av en større kultur, og nordnorsk vise som en del av norsk visetradisjon.

I denne oppgaven ønsker jeg derfor å belyse nordnorsk identitet i viser, for å kunne vise fram den særegenheten som finnes i den nordnorske befolkninga. Innunder her er særlig språk og litteratur viktige identitetsbærere av kulturformidling. Leonhardsen (2017) i *Avisa Nordland* har oppsummert den nordnorske kulturtradisjonen slik:

Her nord går det en rak linje fra Petter Dass via Elias Blix, Arthur Arntzen, Arvid Hansen, Jack Berntsen til Ragnar Olsen når vi snakker om personer som gjennom litterær aktivitet har betydd noe for kulturell selvfølelse for folk i nord.

For å skille lyrikk fra sanglyrikk, har jeg lent meg på Christian Janss & Christian Refsums betegnelser av sanglyrikk i *Lyrikkens liv*. Ved å trekke inn den amerikanske professoren Pat Pattisons refleksjoner om forskjeller mellom lyrikk og sanglyrikk, håper jeg å skape et oversiktlig bilde over hva som kjennetegner sanglyrikken jeg her vil forholde meg til.

For å forstå hva stedsidentitet og identitet innebærer, har jeg benyttet meg av tidligere professor ved Universitetet i Tromsø Trond Thuens artikkel «Sted og identitet», samt folklorist Anne Eriksen & professor Torunn Selbergs redegjørelse for identitetsbegrepet i boka *Tradisjon og fortelling* (2006). Boka *Sted* (2010) av professor Anne Marie Mai og forfatter Dan Ringgaard har hjulpet meg til å forstå betydningen steder kan ha for mennesker. Den nordnorske identiteten er det skrevet mye om, både i kulturhistorisk perspektiv, men også som underholdning. Til å vise den nordnorske visetradisjonen, har jeg brukt Hans Midtbøs verk *Petter Dass*, som gjengir hvordan Dass' folkediktning i nyere tid har blitt regna som en del av visetradisjonen. Her har jeg forholdt meg til *Nordnorsk kulturhistorie* (1994) av Einar-Arne Drivenes, Marit Hauan og Helge Wold, to bind som i større grad har vist hvordan den nordnorske identiteten har satt preg på folket i nord gjennom tidene. Jeg har supplert med Arthur Arntzens *Æ lyg ikkje* (1986), selv om det har krevd en nedtoning i gjengivelsen ettersom verket hans er ment som humor. I tillegg har litteraturforsker og professor Nils Magne Knutsens verk *Fra Ottar til Oluf. Artikler om nordnorsk litteratur* (1991) og *Liten STØTTEBOK for SØRINGER i Nord-Norge* (2014) bidratt til å gi et perspektiv av forholdet mellom naturen, språket, humoren og den nordnorske befolkninga. For å bedre forstå hvordan humoren i Nord-Norge er annerledes fra annen humor, har jeg forholdt meg til Birgit Hertzberg Johnsens *Hva ler vi av? Om nordmenns forhold til humor* (1997). Særegenheten i det nordnorske språket har professor Edmund Edvardsen hjulpet meg gjennom hans bok *Nordlendingen* (1997). Denne har også vært nyttig, sammen med språkforsker Agnete Nesses artikkel «Identitet i et lite uttrykk» (2008) for å forstå den kulturelle levemåten i nord.

Jeg tar sikte på å kunne vise, gjennom tekstanalyser, hvordan en nordnorsk identitet kommer til syne. Dette innebærer å peke på og drøfte ord, uttrykk, væremåter og språklige nyanser i de tre utvalgte viser. Det må presiseres at den nordnorske identiteten jeg går ut ifra baseres på forestillinger gjort av andre, og at det dermed ikke nødvendigvis er fasiten.

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven følger ei inndeling med fire hovedkapitler. Innunder hvert hovedkapittel vil det være flere underkapitler som går dypere inn i hvert tema.

I første kapittel redegjøres det for oppgavens forskningsspørsmål, hvordan jeg skal besvare dem og hvorfor jeg har valgt å ta utgangspunkt i nordnorske viser. Jeg tar for meg for hvilken tidligere forskning det har blitt gjort om og av nordnorske viser, samtidig som jeg introduserer hvilke teorier jeg har benytta meg av.

Det andre kapitlet presenterer til å begynne med forskjeller mellom sanglyrikk og klassisk lyrikk. Jeg redegjør også for identitetsteori, og går inn på stedsidentitet som et sentralt begrep. Et underkapittel tar for seg hva som kjennetegner nordnorsk identitet. Her har jeg fokusert på natur, kultur, humor og ikke minst det nordnorske språket.

Kapittel tre er analyse- og diskusjonskapitlet, der jeg gjør en analyse av henholdsvis «Ti tusen tommeltotta», «E du nord» og «Hortensia». Her har jeg forsøkt å vise om og hvordan den nordnorske identiteten skrives fram i de tre visene. Jeg velger dessuten å kombinere analyse og diskusjon ettersom det vil framstille oppgavens tre ulike analyseobjekter mer strukturerte.

I det fjerde og siste hovedkapitlet oppsummerer jeg funnene fra analysen og diskusjonen, og prøver å konkludere på spørsmålet om hvordan og i hvilken grad den nordnorske identiteten kommer fram i visene.

2 TEORI OG TERMINOLOGI

For å kunne si hvordan den nordnorske identiteten skrives fram i visene, må to ting først være klart for oss: Hva identitet er, og nærmere bestemt hvordan nordnorsk identitet har blitt framstilt tidligere. I tillegg er det nødvendig å kunne skjelne mellom sanglyrikk og visesang som begreper. For å gjøre dette vil jeg både se på forskjeller mellom sanglyrikk og lyrikk, men også redegjøre for skillingsviser og folkediktning som en sentral del av visas historie. Jeg kommer dessuten inn på den nordnorske visetradisjonen og lar den være et informerende bakteppe for min undersøkelse.

2.1 Sanglyrikk

Rent etymologisk kommer ordet lyrikk av det greske ordet *lyra*, som betyr lyre, et gresk gammelt strengeinstrument (Aksdal, 2018). Lyrikken, slik vi kjenner den, har røtter tilbake til 600 år før Kristus, da kvinnen Sapfo i gamle Hellas skrev lyriske tekster som i ettertid har blitt kalt sangbare dikt (Janss & Refsum, 2003, s. 10). Vel å merke er det kun fragmenter av disse som har blitt tatt vare på.

Lyrikk kjennetegnes ved at den setter ord på grunnleggende menneskelige erfaringer som ikke kan dateres til ei spesiell tid. Derfor kan vi også kalle den for sentrallyrikk. Janss & Refsum (2003) definerer sentrallyrikk slik:

SENTRALLYRIKK – et kort dikt som både formelt og semantisk er sterkt konsentrert; det fokuseres gjerne på en bestemt situasjon eller stemning, ofte på universelle temaer som kjærlighet, død og menneskets forhold til naturen (s. 11).

Lyriske tekster gir mennesker en viss følelse av fellesskap på tvers av århundrer og generasjoner. Dette krever likevel at den språklige realiseringa av meningsinnholdet gjøres tilgjengelig også gjennom århundrene. Ifølge Lothe, Refsum & Solberg (2012), kan visesang defineres som en samlebetegnelse for en rekke ulike typer sanglyrikk:

Visen har ofte en enkel melodi og blir sunget med eller uten akkompagnement. Det finnes en rekke undersjangere, som folkevise, danseviser, skillingsviser, nidviser, drikkeviser, kjærlighetsviser, skjemteviser, sjømannsviser, studentviser med mer (s. 240).

Visa er et metrisk dikt som er tillagt en enkel melodi. Sitatet framhever det mest gjenkjennbare med visene – at de deles inn etter innhold og funksjon. Begrepet *folkevise* forteller hvordan visene har blitt videreført, nemlig gjennom muntlig overlevering fra én generasjon til en annen.

Den muntlige videreføringa har gjort at dansevisenes preg er endra som en følge av ulike sangere, tider og steder. Derfor regnes mange viser for vandreviser. Å finne tilbake til en original versjon av en ballade eller danseviser vil derfor være vanskelig, fordi den gjennom videreføringene har blitt til mange ulike «originalversjoner» (Janss & Refsum, 2003, s. 244). For eksempel finnes det hele 14 ulike originalversjoner av «Olav og Kari», og Moltke Moe & Knut Liestøls versjon i *Folkeviser* (1958) er bare én av disse 14. Den klassiske visa er ofte uttrykt gjennom et lyrisk jeg og ei episk fortelling.

2.2 Skillet mellom lyrikk og sangbar lyrikk

Lyrikken har tradisjonelt vært en sangbar sjanger. Dette har rot i at man har hevda at det rytmiske i diktet forløses og frigjøres idet det framføres muntlig. Det finnes likevel både eksempler på lyrikk som tydelig er tenkt sangbare, men også lyrikk som er skrevet for å skape visuelle bilder for leseren. På 1900-tallet splitta denne lyrikktradisjonen seg i to retninger, der den ene tar utgangspunkt i skriftlighet, mens den andre, som en mer populærkulturell retning består av viser, pop- og rockemusikk. Den siste retninga tenderer mot en lyrikk ment for å høres (Janss & Refsum, 2003, s. 143). En essensiell forskjell mellom sanglyrikk og skriftlig lyrikk er at den skriftlige lyrikken er ment å leses med øyne, mens den sangbare lyrikken er forbeholdt ens ører (Janss & Refsum, 2003, s. 264). Slik sett har vi i viser å gjøre med en syngende forteller, til forskjell fra den skriftlige lyrikkens ulike fortellestemmer.

Pattison løfter fram et par vesentlige forskjeller på sanglyrikk og lyrikk som jeg nå vil gjennomgå. Jeg har lent meg på Kjetil Tingstveit Hansens masteroppgave *Sanglyrikk i norskundervisningen* (2019) når jeg har redegjort for forskjellene. Det første Pattison peker på, er forskjellen i skriftlyrikernes språk i forhold til sanglyrikernes. En skriftlyriker kan ta i bruk et mer komplekst og sammensatt språk med språklige bilder og tvetydighet enn en sanglyriker kan (Pattison, 2012, s. 122). Dette henger sammen med lesernes mulighet til å bruke den tida man selv ønsker på å lese et dikt. Leseren kan stoppe opp, tenke og reflektere over hva han har lest, gå tilbake, og lese diktet slik han selv foretrekker. Sanglyrikken består ofte av færre komplekse og tvetydige ord, mye på grunn av det musikalske i visa som er med på å sette stemningen og utdype tekstens mening. Da behøves ikke like tvetydige og metaforiske beskrivelser i like stor grad. Pattison (2012) skriver:

Some lyrics may use more complicated language than some poems. Some poems may use simpler language than some lyrics. But still, poems must stand on their own ground. Lyrics have extra modifiers to color their words (s. 124).

Den andre og mer synlige forskjellen, er lyrikkens linjedeling. En skriftlyriker kan skape spenning, nysgjerrighet og mening ved å dele det som fortelles inn i flere linjer: «[...] a poet can end a line, yet let the grammatical meaning continue on to the next line, creating tension, but not confusion» (Pattison, 2012, s. 124). Verselinjene trenger ikke å være grammatisk fullført, noe som framhever en nysgjerrighet hos leseren. Dette er mulig fordi skriftlyrikken kan leses underveis. Ved å ta et kjapt blikk på verket vet leseren at noe følger etter den verselinja han er på. I sanglyrikken er dette tilsvarende mer vrient.

I det foregående har jeg sett på noen ulikheter mellom sanglyrikk og skriftlyrikk, og selv om de er ulike på flere områder, er det også viktig å presisere at de til syvende og sist hører til samme overordnet gruppe – lyrikk. De likhetene som finnes er blant annet et rikt repertoar av skriftlige bilder og språklige bilder. Til felles har de også at det er formidlingen av en stemning og en mening som er i fokus.

2.3 Nord-Norge i en lyrisk tradisjon

For en nyansert forståelse av de tre visene jeg har valgt meg ut, presenterer jeg her et bakteppe for den nordnorske visetradisjonen. Den norske lyrikktradisjonen favner bredt. Folkediktinga inneholder skillingsviser som ofte ble sunget på gata langs hele Norges land fra så tidlig som 1550. Skillingsvisene begynte som små skriftrykk som ble spredt ved hjelp av kolportasje – handel – og gatesalg, og som i så stor grad ligna viseformen at de i ettertid har blitt kalt skillingsviser (Eriksen, 1980, XII). Visene kunne ofte kjøpes for en skilling. Eriksen (1980) skriver at «[d]et er ei utbredt oppfatning at ei skillingsvise er enkel og sørgelig og handler om kjærlighet og skjebnetungt liv» (s. XI). Hun avfeier det i samme sleng når hun skriver at enkelte av visene tematiserer «[...] ei virkelighet som er styrt av produksjonsliv, av politikk og natur» (Eriksen, 1980, s. XI). Skillingsvisene har tradisjonelt hatt som mål å illustrere menneskers utmerkelse på ulike områder og situasjoner. Ifølge litteraturforsker Siv Gøril Brandtzæg har skillingsvisene blitt en oversett del av den norske kulturarven (som sitert i Lund, 2018). Lund (2018) forklarer videre hvordan skillingsvisene fortalte nyhetssaker, og at nyhetsvisene var populære. Videre skriver han at det er «[...] [t]ekstenes aktualitet, detaljrikdom og pålitelighet [som] gjør dem til unike tidsvitner» (Lund, 2018). De nordnorske visene tilhører et bredt spekter

av tekster om Nord-Norge og nordnorsk identitet. I visene tematiseres død, forbrytelser, høytider, Amerikareiser, naturkatastrofer, men også kjærlighet, kvinner, og ei holdning om at man alltid skal være forberedt på ulykker og sorg (Eriksen, 1980, XI). Allerede blant skillingsvisene kunne man dermed lese og synge om menneskene, naturen og livet i Nord-Norge.

Nils M. Knutsen (1991) forteller hvordan de nordnorske visene ble brukt som redskap til selvforståelse, men også til å vise folk hvordan hverdagen og livet var (s. 117-118). Starten av 1970-tallet var starten på den store visesangbølgen i Norge og Nord-Norge, båret fram av ungdommen. Den nordnorske visa ble sunget på dialekt rundt omkring på scener, stands, krambuer på festivalområder og ikke minst under midnattssola. Berømmelige visefestivaler som Troilltampen og Draugen ble flittig brukt av visesangere som Jack Berntsen, Tove Karoline Knutsen, Trygve Hoff, Halvdan Sivertsen og Ragnar Olsen – for å nevne noen. I Tromsø har puben Prelaten vært et kjent arnested for de nordnorske visene (Drivenes et al., 1994, s. 384). Tematikken var bred, og spilte flesteparten av livets sider (Aalbu, 2008, s. 16). Visene la vekt på sydvestkulingen, trollet i Senja, mørketid og snykov. Felles for visene var at det alltid var «[...] ‘sol bakom skyan’.» (Drivenes et al., 1994, s. 384). Sørgevisene har i tillegg fått status som moraliserende, og likhetstrekkene fra Petter Dass’ viser til mange moderne er gjennomgående tydelige. Drivenes (et al., 1994) skriver videre:

De hadde alltid ei ny vise klar til bruk, til politiske kommentarer eller for å spre nye kampsaker eller nye politiske paroler. Eller de hyllet den nordnorske landsdelen: levemåten, naturen, sjitværet, folket og fesken. – Det va ei kulturmønstring som hele landsdelen sto bak, som den omfavna og gjorde til sin (s. 384).

Slik sett avspeilte visene hva folk var opptatte av i samtida, og kan derfor brukes til å fortelle om en periode av den nordnorske visetradisjonen. En av de sentrale dikterne i nordnorsk diktning, er Petter Dass (1647-1707). Diktninga hans har hatt sin oppstandelse som en følge av det livet han har levd og erfart, både i møte med andre mennesker, situasjoner han har havna i og hendelser som har hatt betydning for ham. Forfatter Hans Midtbø (1997) skriver at det er ved å se Dass’ egen naturopplevelse i sammenheng med litteraturlesning at man får det bildet som folketradisjonen har av Dass (s. 13). Dass skildra de naturbildene han hver dag våknet opp til, og dette ble hans inspirasjon i framtidig diktning. Diktene og salmene hans, ikke minst *Nordlands Trompet* (1739), har blitt til ut ifra en trang til å sette ord på følelser knytta til det folkelivet og naturbildet fra hjemstedet. Petter Dass bidro sterkt til å legge grunnmuren i den

nordnorske humoren og også hva gjelder språk og uttrykk. Vittigheter og drøy spøk, som Dass brukte mengder av i for eksempel *Nordlands Trompet*, er ifølge Nils Magne Knutsen (1991) Dass' forsøk på å framheve «[...] 'nogen Fornøyelighet'» (s. 129):

Naar Skiæmpt Med Alvor er iblandt
Da kan man det vel taale.
I Nordland settis ey saa grand
hvert Ord paa Veye-Skaale (s. 129).

Diktninga til Dass illustrerer og danner bakteppe for det jeg undersøker i mine viser. Den naturen, språket, humoren og uttrykkene med røtter i Nord-Norge som Dass framhever, gjenkjennes også i «Ti tusen tommeltotta», «E du nord» og «Hortensia».

2.4 Identitet

Identitet er noe helt grunnleggende ved det å være menneske, og vi bruker ofte identitet til å si noe om hvem man er eller hvilke røtter man har. Når vi utvikler identitet, kan vi enkelt forklart si at vi kjemper en kamp for å finne oss selv. Identitet er således noe alle har, og har en rett til å ha. Ordet identitet er avledet fra latin: *Identitas*, bøydd ut fra ordet *idem*, «den samme» (Eriksen & Selberg, 2006, s. 75). Dette leder fram til to ulike forståelser av identitet: «den samme som seg selv» og «den samme som visse andre». Begrepet er sammensatt av to motsetninger til hverandre, der det på den ene sida handler om individet i seg selv, og på den andre sida individet i forhold til et annet individ. Professor Anton Hoëm ved Universitetet i Oslo betegner identitet slik:

Identitet er ofte fellesnevner for kulturen på makronivå, enten denne gjelder lokalsamfunn eller rikssamfunnet. Identitet er benevnelsen på en dynamisk størrelse i stadig forandring. Kulturens kjennetegn eller identitet kan karakteriseres ved ulike dimensjoner så som språk, litteratur, geografi, historisk utvikling, væremåte eller samfunnsorden (2010, s. 37).

Begrepet identitet skilles ved at det er tale om to ulike forståelser av det samme begrepet. Den første, og kanskje den vi først og fremst identifiserer oss med når vi hører begrepet, handler om hvordan kontinuitet i sted eller menneske hjelper oss til en forståelse av identiteten. Eriksen & Selberg (2006) trekker fram linken mellom identitet og tilhørighet og skriver følgende: «Hvem man er, henger nært sammen med hvem eller hva man hører sammen med» (s. 75). Slik sett må identitet ses i sammenheng med både personer og steder, der både et sted og en person vil ha sin egen identitet. Vi gjenkjenner identitet som noe som er med på å vise til stedet eller personens unike trekk og kjennetegn.

Trond Thuen (2001) betegner identitet som følgende: «[...] de utgjør en avgrenset helhet som ikke kan brytes ned i flere bestanddeler» (s. 79). Et sted eller et menneske vil alltid framstå som det samme, uavhengig av at måten de framtrer på over tid endres. Med dette tatt i betraktning, kan vi enkelt forklart si at identitet er

[...] en forestilling om «å være identisk med seg selv», «ulik alle andre», «gjenkjenner som den/det samme over tid». Steder flytter seg ikke, og individer er fysiske kropper som bevarer en kontinuitet til tross for biologisk og sosial endring (Thuen, 2001, s. 79).

Denne forståelsen av identitet bruker vi til å kartlegge hvem man er eller i stedets betydning; *hvor* man er fra. Ved å sammenligne seg selv med andre, vil man oppdage at man er både identisk med seg selv, forskjellig fra alle andre, og uforanderlig. Man er altså gjenkjenner som den samme over tid.

Den andre forståelsen av identitetsbegrepet handler om det gjenkjennerbare i forhold til det som ikke er gjenkjennerbart, eller som Thuen (2001) forklarer det: «[...] å være identisk med andre» (s. 79). Mens den første forståelsen ser identitet som en individuell prosess, må den her være å regne som kollektivt styrt. Denne forståelsen tar utgangspunkt i identitet som en byggeprosess som utvikles i møter med omverdenen. Det relasjonelle hindrer et individ i å forme seg bestemt slik man vil, fordi identiteten i en viss grad formes i kommunikasjon med andre mennesker og situasjoner. Dette er å forstå som en tilskrivning av omverdenen, ifølge Eriksen & Selberg (2006, s. 76). Mennesker står i stor grad frie til å være den de ønsker, men samtidig er det ulike faktorer som styrer hvem vi til slutt ender med å være.

2.4.1 Stedsidentitet

Alle mennesker er i en viss grad forma av et sted de har tilknytning til. Stedsidentitet handler om menneskers tilknytning til steder. Nina Gunnerud Berg & Britt Dale (2004) skriver følgende: «Stedstilknytning gir en grunnleggende følelse av trygghet og sikkerhet, og inngår som en viktig del av grunnlaget for oppbygging av vår selvidentitet» (s. 43). Oppvekststeder og bosteder er en viktig del av vår identitet. Disse stedene gir oss trygghet gjennom den sterke tilknytninga som skapes over tid. Steder er fundamentale for vår eksistens, og vil alltid være interessant hos et individ når det er tale om individets identitet (Mai & Ringgaard, 2010, s. 8). Med andre ord kan vi si at steder kan forstås som metaforiske hus:

Huset er som en krop uden på kroppen, fordi vi er vokset op i det, og fordi det har aflejet sig i vores erindring. Vi har beboet huset, som derfor er blevet en del af vores krop og forestillingsverden. Samtidig er huset åbent og i stadig udveksling med naturen og universet udenfor (Mai & Ringgaard, 2011, s. 11).

Vår eksistens avhenger av minst ett sted, og uten stedet eller stedene finnes ingen ramme for vår eksistens. Drivenes (et al., 1994) hevder også at steder er grunnleggende i et menneskes identitet:

Det som bandt og fortsatt binder nordlendinger sammen, var altså ikke først og fremst de enkelte lokalsamfunn man hadde sine «røtter» i, men heller innflyttertillværelsen og idéen om at «sted» skaper folk, nedfeller seg i personligheten og blir noe du bare i helt spesielle situasjoner kan distansere deg fra (s. 146).

Martin Heidegger (1889-1976) er en sentral teoretiker i sammenhengen med sted. I foredraget «Bauen Wohnen Denken» fra 1951, knytter Heidegger det å bygge og å bebo til selve tilværelsen, å være (Mai & Ringgaard, 2010, s. 12). I denne ideen bruker han etymologiske operasjoner, altså gjennom å forstå hva de ulike begrepene innbefatter. Man kan ikke være uten å ha noe å være i, og menneskets eksistens avhenger i så måte av at vi har en plass å oppholde oss. Men det krever også at stedet vi oppholder oss på også har en ekte relasjon og tilknytning til stedet.

2.5 Nordnorsk identitet

For å tydeliggjøre hvilke rammer vi forholder oss til når vi nå skal dykke i den nordnorske identiteten, et ganske stort felt, har jeg valgt å bruke Arnt Ryvolds presisering av benevnelsen Nord-Norge: «Begrepet rommer altså den etablerte, tradisjonelle betydning, og forholder seg ikke til senere forsøk fra Nordland fylke om å reservere ordet nordlending utelukkende for de som bor der» (Ryvold, 2003, s. 14). Jeg vil understreke at jeg benytter termen «nordlending» i tale om *nordnorske* innbyggere. Dette innbefatter befolkninga i fylkene Nordland og Troms og Finnmark. Ettersom ingen av mine tre viser er relevant med tanke på samiske, kvenske eller andre nordnorske minoritetsgrupper, har jeg utelatt disse perspektivene i oppgaven.

Det er viktig å presisere at mange av de holdningene som finnes om nordlendinger ofte knyttes til stereotyper. Ifølge *Store norske leksikon* (2019), betegner en stereotypi innenfor psykologien en generalisert forestilling om hvordan en bestemt gruppe personer framstår. I litteraturvitenskapen er det lite håndfast skrevet om kjennetegn ved nordlendingen, og jeg har

derfor forholdt meg til endel populærvitenskapelig forskning på feltet. Tradisjonelt har det oppstått et skjevt maktforhold der Nord-Norge har blitt sett på som noe annet enn det øvrige Norge (Lauveng, 2012, s. 28). Jeg mener det finnes særegne trekk ved den nordnorske identiteten, og det skal jeg i de neste delkapitlene redegjøre for.

2.5.1 Nordnorsk topografi og geografi

At Nord-Norge er en egenarta landsdel har blitt påpekt av mange. Allerede i 1879 skrev forfatterinna Laura Kieler at «Nord-Norge er så eventyrlig og uvanlig at det overgår den dristigste Fantasi. I Finnmark bruser Champagnen som intet Sted i Skandinavien.» (Knutsen, 1991, s. 81). Kieler opplevde Finnmark som eventyrlig og uvanlig i forhold til andre steder hun hadde besøkt, men at champagnen bruser annerledes i Nord-Norge må sies å være en overdrivelse. Et av de gjennomgående og særegne perspektivene i nord, er samspillet mellom menneskene og naturen. Helt sida samene var bosatt i nordlige Norge har også naturen vært viktig for den nordnorske befolkninga. Stereotypien er et resultat av den flittige bruken av tilgjengelige naturressurser før i tida. Man ble vant til å leve av naturens ressurser, og så i større grad naturen som et element som måtte respekteres og tas vare på. Drivenes (et al., 1994b) illustrerer viktigheten av naturen slik:

Potetåkrene venta på oss. Om den tingen var ho mor og han far aldri uenige. Vi måtte rake bort kåltustene som hadde overvintra og lå tørka i molda. Vi måtte plukke stein, rusk og rask, og når far hadde spadd opp åkeren, ble vi vekt grytidig og satt inn i slavearbeidet for alvor. Fantet det noen som syntes potetsetting var artig, og ble vi noen gang ferdig? (s. 12).

Oppvekst og tilhold i slike leve- og arbeidskår skaper et forespeilet bilde av nordlendingers glede over naturen og landskapet. Når man har vokst opp med naturen tett på seg, gjør det også at generasjoner i senere tid har lært seg å forstå naturens betydning og viktighet for mennesker, og særlig nordlendinger.

Naturen er ikke bare innvevd i folk minner og lengsler, i deres forestillinger om *det gode livet*. Den ligger også som en virksom kraft i den nordnorske historia, enten man søker etter de store hovedtrekk i politisk og økonomisk utvikling, eller på grasrota, der folk har levd og stridd for et utkomme i et landskap der det nok fantes rikdommer, men der livet var uberegnelig (Drivenes et al., 1994a, s. 20).

At nordlendingene har måttet tro på og ta i bruk naturen for å komme videre i hverdagen og livet, har gjort naturen til en innvevd del av den nordnorske identiteten. Vi snakker således om en felles kulturell bevissthet:

Den nordnorske kulturen har utviklet seg gjennom et langvarig forhold til naturen – til *det gjenstridige landet* av ville fjell, endeløse vidder, karrige strenger og et veldig hav. Særlig de marine ressursene har gitt mennesket varierte næringsmuligheter helt fra tidens morgen (Drivenes et al., 1994a, s. 11).

Naturen har alltid vært i fokus, og man har hatt å gjøre med et landskap der kampen for tilværelsen har blitt til en kamp for å vinne over både naturen, mørket, fortvilelsen og ikke minst uværet (Drivenes et al., 1994a, s. 11). Dette kan forklare hvorfor vi likevel har valgt å bosette oss i nord, tross de sterke naturkreftene vi har måttet stå imot. Det nordnorske landskapet nordlendinger omgir seg med, har lagt grobunn for bosetting og ressursutnyttning (Drivenes et al., 1994a, s. 20). Mangfoldet og fellesskapet har stått sterkt og danna grunnlag for en av de viktigste identitetsmarkørene i Nord-Norge.

I den nordnorske naturen er det særlig fokus på de fenomenene som ikke er like anerkjente lenger sør. Alnæs, Engelskjøn, Gustavsen, Skogheim & Stenstad (1999) skriver om sted som formelement i litteraturen fra Nord-Norge, og hevder at ved å studere steder i nord, kan man avdekke ekstreme naturforhold som midnattssol og mørketid. Nordlys, midnattssol og ikke minst mørketid er naturfenomener som har satt følelser i sving blant befolkninga i nord. Knut Hamsun omtaler midnattssola som «Nordlands evige dag» i *Pan* (1961): «I de siste dager har jeg tenkt og tenkt på Nordlandssommerens evige dag.» (Hamsun, s. 3). Trygve Hoff illustrerte at mørketida potensielt kunne framprovosere depressive tanker hos mennesket da han beskrev Nord-Norge som «[...] ei mørklagt jord» i viseklassikeren «Har en drøm» (1987) (Berntsen, 1995, s. 77). Einar Aas og Peter W. Zapffe (1995) hevda på overdrevet vis at solformørkelsen ikke bare dempa dagslyset: «Førmørkels høre du, de svartna førr sola, hehe» (s. 152). Arthur Arntzen har på ekte «arthursk» forsøkt å beskrive naturfenomenenes betydning:

Mæns vi pusta ut satt vi på snykvit glitterskara og joika i blåe frostnætter uinder flammanes nordlys, eiller gumla saftig moiltebær og tørka reinkjøtt uinder ei rødgul midnattsol året på tamp (1989, s. 44).

Naturen har skapt store deler av grunnlaget for hvordan den nordnorske landsdelen blir oppfatta og framstilt. Drivenes (et al., 1994a) skriver at naturen har vokst seg inn i folkelivet og i kulturen, grunnet i oppfatninga om at nordlendinger har bodd og levd tettere på naturen enn folk fra andre steder i landet (s. 20). Slik er også nordlendingene sørpå unnskyldt i sine uttrykk av lengsel etter spesielle tilstander i nord. Her pekes det på fenomener som atmosfære, lukt, villskap, men også noe så enkelt som at man føler seg mer hjemme på grunn av vibrasjonene i lufta (Drivenes et al., 1994a, s. 20).

2.5.2 Nordnorsk humor

De nordnorske natur- og landskapsforholdene har også blitt brukt i språklig sammenheng. Birgit Hertzberg Johnsen (1997) siterer et lydbånd fra Nord-Norge for å forklare dette: «Ein har ein nærhet til elementan som kanskje andre ikkje har. Det evige skiftet mellom lys og mørke» (s. 144). Mange av uttrykkene og formuleringene som har blitt oppfostra i nord har rot i naturforhold og fenomener fra naturen. Arntzen (1986) illustrerer dette makeløst slik: «— Æ skuille tørke utav auan mine, førtæll han Hilmar, — mæn han va så djævelsk tætt med snykov, at æ faint dæm ikkje!» (s. 16). Gjennom henvisninger til snøfokket skapes humor. Humoren tar utgangspunkt i hverdagslivet og arbeidslivet, og anses av mange som svært lokal:

Lokal humor er humor som ikke lar seg oversette, humor som bare fungerer for de innvidde. [...] – og det som gjør denne humoren lokal, er ikke at den inneholder overdrivelser og sterke ord, men at den inneholder språklige og kulturelle sammenhenger som er særlig morsomme for et lokalt publikum (Knutsen, 1991, s. 145).

Ofte blir slik humor brukt som overlevelsesstrategi for å unngå tungsinn. Johnsen (1997) skriver: «Vi kan også le som en ren psykisk lettelse eller utblåsning når disse stressende områder av kulturen blir nevnt og behandlet i humoristisk form» (s. 20). En måte å overleve det karrige livet i Nord-Norge på, var gjennom latteren og humoren.

Til å vise særtrekkene ved den nordnorske humoren, kan vi støtte oss på Arthur Arntzens vulgære åpning av boka *Æ lyg ikkje* (1986):

Først og fræmst vil æ sei at dein nordnorske humoren har det særtrekk at dein e artig, og at vi har uhorvelig mykkje av dein, — og av aille sorta. Sør førr Dovre finnes som kjeint bare to slags humor: en som folk ikkje forstår og en som dæm forstår — og som dæm straks tar sæ nær av! (s. 7)

Gjennom karakteren Oluf har den nordnorske identiteten blitt til stereotyper av nordlendinger rike på bannskap og en språklig grovhet fylt med overdrivelser og humor. Humor som en kulturell identitetsmarkør har blitt framstilt som viktig og som et kjerneelement i den nordnorske identiteten. Den bygger på de øvrige forestillingene om nordlendingenes egenskaper, og blir i dag brukt til å vise nordlendingers største styrke i forhold til «søringene» (Hellstad, 2010, s. 17). Den oppfattes som hysterisk og overdreven. Ved hjelp av hysteri og overdrivelse får nordlendingene på humoristisk vis fram en motsetning eller underliggende sannhet. Dette krever ofte å leke med ord, og ha kjennskap til de hårfine språklige nyansene (Johnsen, 1997, s. 31-32).

Den nordnorske humoren blir i størst grad knytta til kystmiljøet i Nord-Norge og miljøene knytta til fiske og sjøliv. Inspirasjon til det nordnorske språket og humoren har blitt henta fra gammeldagse småbruk fra mellomkrigstida og i årene etter første etterkrigstid (Knutsen, 1991, s. 142). I egne boka fikk fantasifulle uttrykk og fortellekunsten vokse fram i morsomme historier fra månedene på havet. Humoren har blitt kjennetegna av å kunne brukes i mange ulike situasjoner. Arntzen hevder at den er for alvorlig til å ikke kunne brukes til annet enn fliring. Han skriver: «Vi har humor tell bruk i stormnatta når vi ror med dauen på båtripa, eiller vi ligg i veinte på han på båtkvælv, og vi har humor tell bruk førr andre fæstlige anledninga.» (Arntzen, 1986, s. 7). Man tar utgangspunkt i en dårlig situasjon, og lager en god sak ut av den ved hjelp av humoren.

Den nordnorske humoren slik Arntzen framstiller den har et snev av – eller ganske mye – barskhet, røffhet og frodighet, og i forsøket på å være morsom, glir det ofte over i det ironiske. Arntzen (1986) skriver vidare: «Vi bruke humoren tell det han skal, næmlig i kværdagens virke, einten det no e på havet, på feskebruket, i skogen eiller på slåttemarka» (s. 8). Slik sett viser den seg også å være nokså vulgær. Sitatet viser en gjennomgående oppfatning blant nordlendingene om at de er å regne som et lettlivet folk.

2.5.3 *Språk og uttrykk*

Den nordnorske identiteten er også kjennetegna av et særegent språk. Arntzen (1986) betegner det som en «[...] hjemmestrikka språkdrakt.» (s. 8). Typisk er også måten å uttrykke hendelser og følelser på. Det nordnorske språket berikes av språklig lekne måter å fortelle og forklare noe på, gjerne med en underfundig, overdreven tone. Etter Knut Hamsuns opplevelsesvandringar i Nord-Norge, konkluderte han med at nordlendinger snakket «[...] ravgalt indtil kunst [...]» (Knutsen, 1991, s. 134). Han mente at språket var så spesielt at det ligna en egen, ny kunst. Måten å tale på er mer direkte enn taleformen ellers i landet. Språket består av metaforer og bildespråk, som glir over i humoren, og det er lekent og overdrevet. Overdrivelsene er absurde og barokke, og består ofte av treffende ordspill (Knutsen, 1991, s. 142). Det nordnorske språket oppsummeres slik av Edmund Edvardsen (1997):

Skap dem et saftig språk, men først og fremst en handlingens, redskapens og bevegelses verden, hvor språket ligger i det å ha blick for virksomhetens tider, steder, skikkelser, bevegelser og handlag. Edene og kraftsalvene vil de komme til å skape selv. Unn dem evnen til et kraftig fortellende muntlig språk som kan få latteren til å runge og stillheten til å tyngje i

rommet. Men tving dem ikke til å tale i fulle grammatikalske setninger. Om du tvinger dem, vil de likevel fargelegge språket selv. De vil gjøre en fjær til fem høns, en hane til en handelsmann og et stort sjøvær til en smal sak. De vil overdrive og underdrive og tale sant mellom linjene. De vil skyte spurver med kanoner og male fanden på veggen. [...] De vil lage revy på strak arm i hus, i rorbuer og under åpen himmel, om kav og levnet, om drama og dyst, om «kor det gikk?» og «kor det går?» (s. 106).

Talemåten er saftig, direkte og frisk, og tilhører i så måte sin egen ordkunst. Ordkunsten består av dype metaforer, uventede sammenligninger, spesielle ord, utsagn og en overdrivelse som går over både stakk og stein (Drivenes et al., 1994b, s. 259).

Som i humoren, har også språket mange referanser til natur og det landskapet som Nord-Norge er kjent for. Arntzen (1986) eksemplifiserer slik:

I århundrer har vi klort oss fast imeilla gråstein og tangklasa i flomålet, og satt småpotet i dein smale teig av skrin myrjord og oppuinder stupbratte fjeillflåg (s. 11).

Nordlendinger «står han av» og overdramatiserer over det hele i ettertid. Overdrivelsene bidrar til å bygge oppunder den humoren og væremåten nordlendinger har blitt gjenkjent med. Noen har sikkert også styrt mellom gråsteiner og tangklaser, men overdrivelsen bekrefter stereotypien av den arbeidsmoralen og livsstilen nordlendinger har vokst opp med:

De trækkuille kåkan våres, klampa i hopa av rækved og pappspiker, har vi surra fast på førblåste holma og skjær, langsmed trange, åldjupe fjordarma, og i bærghyille på plassa med håpefuille namn som Magerøya, Sultindvik og Hungeren (Arntzen, 1986, s. 11).

2.5.4 Kultur og levemåte

Nordlendinger anses som en del av en særegen befolkning. Arntzen framstiller dem som ekte idealister slik:

Det har vært sagt og skrevve mykje tuill om Nord-Norge og nordlendingan. Det einaste som e saint, e at det hær e en laindsdel bare førr ækte idealista, førr oss som står han av uansett.» (s. 11).

Nordlendinger framstår maskuline og til dels primitive med en holdning om at de er mer spesielle enn andre nordmenn. Ifølge Knutsen (2014) er et av grunndragene i nordlendingers karakter å leve her og nå, samt å nyte livet (s. 36). Nordlendinger har tro på livet, hverandre og seg selv, uansett hvor mørkt noe måtte se ut. Framstillinga tyder på at nordlendinger tror det beste om seg selv, nesten i så stor grad at det kan oppleves ubehagelig fra en ikke-nordlendingers perspektiv.

I en legerapport gjengitt av Edvardsen (1997), fortelles det om den enfoldige nordlending, som «[...] [ikke] tenker på morgendagen, men ‘lever ødselt så lenge det varer’» (s. 137; Måsøy, 1899). En annen lege hevder at «‘Mindst af alt tænker fiskeren på den dag i morgen’» (Loppa, 1902, som sitert i Edvardsen, 1997, s. 137). Arntzen (1986) glimrer til med nok et gullkorn som illustrerer denne levemåten: «— Æ gifte mæ i 1940 . . . og bare ei uka ætter braut krigen ut, jamra han Peder. // — Ja, ja, hækra han Arel, — det e no som regel dein veien det går.» (s. 31). I sitatet nedenfor omtaler Edvardsen (1997) nordlendingene som fattige når han skal forklare deres enfoldige side:

Har fattigper gjort et varp og er i godt lune, er det ikke avgjort at han legger hele gevinsten på kistebunnen med sikte på kommende dager. Har han gjort et kupp, kan han la daleren gå. Han kan kjøpe silke for lerretspengene og wienerbrød istedenfor mel (s. 125).

En lignende framstilling skisserer Agnete Nesse (2008). Hun skriver om den poetiske nordlendingen, som beskrives som livsnyttende og fulle av vandrehistorier. Vandrehistoriene blant disse nordlendingene tar ofte sikte på å skille sunnmøringene fra nordlendingene som kommer fra havet og har tjent sitt på fiske. Hun skriver videre: «Sunnmøringene investerer i møbelfabrikker og arbeider trøstig videre, mens nordlendingene kjøper seg silkeskjerf og wienerbrød, drikker kaffe og *moillkosa sæ*.» (Nesse, 2008, s. 100). Nordlendingers særegne holdning til livet, hverdagen og de omgivelsene de omgir seg med virker å ha blitt skapt som en følge av harde livs- og arbeidskår i nord.

3 ANALYSE OG DISKUSJON AV NORDNORSKE VISER

I analysene forsøker jeg å besvare problemstillinga om hvordan den nordnorske identiteten skrives fram i visene. Jeg tar i hovedsak utgangspunkt i hvordan det nordnorske språket har blitt definert og gjenkjent, og prøver å vise hvordan naturen, humoren og kulturelle levemåter kommer til syne.

3.1 «Ti tusen tommeltotta»

I «Ti tusen tommeltotta» blir vi fortalt om en humoristisk hendelse som skjedde ei sankthansnatt. Jeget er forelska i ei dame, og prøver seg på henne på en fest. Han mislykkes, og det ender med at hun blir lei og han flytter sørover. Sivertsen synger fram en holdning om hvor klossete vi kan føle oss når det bruser i kroppen, og for å få fram dette budskapet, har han skissert en humoristisk, overdreven fortelling. Dette minner om Edwardsens (1997) framstilling om det nordnorske språket, der historier går fra å være ei fjær til å bli fem høns. Sivertsen har framstilt denne scenen mellom mannen og dama på den ene flekken uten snø som om det er det største øyeblikket, og som om det står mellom liv og død. I praksis handler det om noe så banalt som at en mann er interessert i ei kvinne, prøver seg på henne, men ikke har forutsett at han faktisk kunne få napp.

3.1.1 *Den enfoldige nordlending*

En av de kulturelle forestillingene som finnes om nordlendingene, er at de tar én dag om gangen, lever i nuet og gjør maks ut av selv de minste situasjonene. Sivertsen synger følgelig videre: «Æ va førrelska og nu syns æ det va tia // Førre mæ og ho æ likte best» (strofe 1, vers 3-5). Mannen har bestemt seg for at han skal prøve seg på denne dama han hevder han er forelska i og liker best. Han virker overstadig og fast bestemt, og utsagnet framstår direkte. Han virker utadvendt, lite sjenert og går rett på sak: «[...] nu syns æ det va tia» (strofe 1, vers 3). Vi får inntrykk av en spontant planlagt opptrinn som kan forklare direktheten. Mannen framstår som enehersker i tilfellet. Direkthet henger ofte sammen med spontanitet, men i dette tilfellet virker det ikke som at mannen har tenkt gjennom det potensielle handlingsforløpet. Han sliter med å vite hva som er rett å gjøre når drømmedama står framfor ham.

Mannen i «Ti tusen tommeltotta» framstår som en typisk enfoldig nordlending slik han ofte framstilles i stereotypien. Han har gjort det han tenkte var rett, men som skulle vise seg å skape mer problemer enn framgang. Han kom i et noenlunde upassende antrekk til festen, tok ordet og hylte at han ville ha henne: «Så tok æ mot tell mæ og hylte æ vil ha dæ» (strofe 1, vers 5). Det er et modig trekk å stille seg opp å hyle ut at man vil ha noen, særlig dersom tilskuerne er fremmede for en. Kun det mennesket som tenker at man må leve mens man kan, hadde turt dette. Tenker han at det bare er for ham å skrike ut det han vil, også løser resten seg selv? Modigheten vi får inntrykk av skyldes enfoldigheten. At han hylter ut at han vil ha henne sender derimot heller signaler om at han vil ha henne på en seksuell, kroppslig måte. Tar vi med de berammede faktorene, som at de befant seg på en fest han hadde funnet, og at han kom upassende kledd, kan vi tolke mannen som overstadig. Iallfall gjør han mye ut av opptrinnet sitt. Et opptrinn som dette ville i det lengste endt med at du ble bedt om å forlate festen. Opptredenens framstår verken romantisk, forsiktig eller gjennomtenkt. Handlinga ble gjort av en mann som ikke ser ut til å ha greie på hvordan ei dame skal sjekkes opp. Mannens metode var feil, og det får han senere gjengjelde for.

3.1.2 *Det nordnorske språkets humor, overdrivelse og underdrivelse*

Den nordnorske humoren er kjent for å være vulgær, hysterisk og overdreven. Som nordlending tar man seg ikke nødvendigvis så selvhøytidelig, og en tabbe kureres gjerne med en middels dårlig vits. De humoristiske elementene i «Ti tusen tommeltotta» bygger på handlingene mannen ikke klarer å få seg til å gjøre. Sivertsen synger i refrenget: «Æ hadde ti tusen tommeltotta // Neggelsprett og Selbuvotta» (strofe 2 og 4, vers 1-2). Disse to versene tegner et bilde av den uforberedte mannen. Det er avgjørende å forstå hvordan tommeltotter blir brukt og hva det betyr som del av et uttrykk for at humoren her kommer fram. Å ha ti tommeltotter betyr å være klønete, og anses som noe negativt ved at personen ikke er spesielt praktisk anlagt (Bratvold, 2011). Å ha neglesprett betyr å ha forfrysninger, i dette tilfellet på tærne. I den nordnorske humoren skaper man en god sak ut av noe som i utgangspunktet er en dårlig situasjon. At mannen framstilles uforberedt og så nervøs, viser hvordan Sivertsen finner humor i de situasjonene man vanligvis ikke ville ledd av andre steder.

Overdrivelsen i de ti tusen tommeltottene minner om en typisk nordnorsk overdrivelse, som ofte framhever et poeng. Klønetheten hos mannen utløses av at han blir tatt på senga i en slik

grad at han blir tiltaksløs. Dette er signaler på at han har stivnet helt og ikke greier å gjøre noe fysisk. Mannen virker mer klønete enn det i prinsippet skal gå an å være. Om mannen ikke er en kløne fra før av, er han utvilsomt det nå. Det humoristiske løftes fram av at han ser sin mulighet til å prøve seg på henne på denne festen, men ikke har tenkt gjennom hvordan det vil gå for seg eller hvordan det kan ende. Han virker uerfaren, umoden og hysterisk lite klar for dette. Når hun kler av seg pelsen rett foran ham, blir han både målløs, nervøs, sjokkert, betatt og stum av beundring. Overdrivelsen kan nærmest ikke gjøres større for å understreke hvor uforberedt han framstår. Når Knut Hamsun omtalte Nordlandsspråket som *avgalt inntil kunst*, var det nettopp med belegg i de kraftige og hysteriske overdrivelsene vi eksempelvis finner i «Ti tusen tommeltotta». Overdrivelsen bekrefter hvilken kløne han er, som maner opp til dette møtet mellom dem, men som ikke foretar seg noe i fortsettelsen. Dette er starten på resten av livet for ham, samtidig som det er opplagt at dette ikke skal ende lykkelig. Det skjønner tilhørerne, men ikke mannen selv. I møte mellom to mennesker er første bud å vite hva man skal si og gjøre. Scenen er hysterisk og overdreven morsom. Om vi trekker på smilebåndet, er det fordi det framstår tåpelig og overdrevet.

Humoren bringes videre gjennom hvordan mannen skildres. Sivertsen synger: «Storsko og stillongs med strekk» (strofe 2 og 4, vers 3). Storsko var det man kalte skisko tilbake i tid. Disse ble sydd sammen med bekråd, og ble dermed kalt beksømsko. Det Norske Akademis ordbok definerer beksømsko slik: «sko hvor sålen og mellomsålen er sydd fast i det utbredte overlæret med bekråd» (Det Norske Akademis ordbok [NAOB], u.å.). Å gå med beksømsko er uhendig, fordi de er store og tunge, upraktiske og ikke spesielt pene å se på. Skal man på fest, tar man på seg andre par sko enn akkurat disse store, uelegante skoene. I visa skaper skildringene av antrekket et humoristisk inntrykk av stakkarslighet og talentløshet. Skildringene av mannen med stillongs med strikk, selbuvotter og storsko tydeliggjør at vi har med en mann å gjøre, og indikerer hvordan han opplever seg selv.

I likhet med antrekket, er det skildringer av mannens handlinger og tilstand som bidrar til å løfte fram det som minner om typisk nordnorsk humor i visa. Sivertsen synger følgende videre: «Æ hadde snue og øran flamma // Mens æ strevde og æ stamma» (strofe 2, vers 4-5). Dette skaper, i likhet med antrekket, et komisk bilde av hvordan denne mannen framstår. Han ser ikke spesielt velstelt ut, der han står med snue og røde ører. At han strevde og stamma er en fortsettelse på framhevelsen av de kommunikasjonsproblemene som allerede eksisterer mellom

dem. Han vet ikke hva han skal si, og han streber etter å si de rette tingene. Mannens problem blir i så måte også humoristisk, fordi situasjonen i seg selv er dømt til å gå dårlig når man stiller så uforberedt som det han gjør. På et dypere nivå henviser dette til hvor viktig det er at man er klar når situasjonen byr seg. Å være klar innebærer også at du vet hva du kan og vil si, og at du følgelig får sagt det når tida er inne for det.

Kontrasten i skildringene av mannen og dama skaper et humoristisk og overdrevet inntrykk av situasjonen. Sivertsen synger: «[...]ho [tok] pelsen av sæ» (strofe 1, vers 7). Pelsen kan være en finere pelsskåpe eller et finere bilde på hele antrekket vedkommende har på seg. Implikasjonen av «ho» gjør dessuten at vi ser for oss en kvinnelig skikkelse. Det er i det hele tatt et sentralt poeng at mannen står der fullt påkledd, mens hun framstår som en vulgær, naken dronning foran ham. Dette signaliserer at han ikke er klar for dette, og støtter opp om utfordringene han har ved å uttrykke seg overfor henne. Verken mannen eller dama ler, men vi som hører visa humrer, fordi det er typisk at man ofte ender opp med å være sin verste fiende i avgjørende situasjoner. Det blir en komedie at mannen ikke vet hva han skal gjøre, og vi føler litt med ham, selv om vi også forstår at det hele er selvforskyldt. Problemet er at han ikke gjør noen verdens ting, men bare står rett opp ned foran henne. Situasjonen virker større enn den egentlig er, og leder an til det Sivertsen ønsker å formidle. Pelsen kan leses som en metafor for at hun åpna seg for ham. Da må han også være klar, men hans storsko, stillongs og selbuvotter tar for lang tid å kle av seg til at hun orker å vente. Det er i dette øyeblikket vi som lytter humrer, og bildene vi får i hodet er at han på ingen måte er klar, når hun uventa åpner seg for ham.

Underdrivelse framhever oftest et motsatt poeng, og fungerer best i situasjoner der man forventer et positivt svar, og utfallet er negativt. Den nordnorske underdrivelsen dukker siden opp i 3. strofe når Sivertsen synger videre: «Førr ho æ elska som æ gjerne ville varme // Går rundt som jomfru langt mot nord» (strofe 3, vers 4, min understreking). Versene er en oppsummering av hvordan historien ender, der han følgelig sitter igjen sørpå og ergrer seg over forholdet som aldri ble noe av, mens hun trolig aldri ble gift. Underdrivelsen i det sistnevnte verset bygger på at dama selvsagt ikke er å regne for jomfru, så lett og raskt hun hadde for å kle av seg pelsen. For mannens vedkommende svikta motet da det gjaldt, og han turte aldri å ta opp tråden igjen. Henvisninga runder av fortellinga ved at det ikke ble disse to denne gangen, akkurat som vi slik tidligere har implisert at dette ikke var ment å ende lykkelig. Forfatter Sigmund Falch (2017) trekker fram et ironisk og overdrevent poeng her, når han hevder at

mannen bare kunne bedt dama ta på seg pelsen igjen, dersom han ville varme henne (s. 15). Denne lesninga er banal, men et poeng vi likevel kan framheve, er at hun ikke hadde trengt å gi alt av seg dersom hun virkelig var interessert i ham. Slik får vi også en bekreftelse på at hun ikke var forelska i ham, men bare var interessert i et seksuelt samvær. Moralen viser at hun kanskje ikke var den drømmedama for ham som han trodde. At hun går som jomfru kan være en forvirrende faktor i seg selv, tatt dagens seksualmoral i betraktning. Sivertsen får formidla at hun aldri har gifta seg, men her oppstår det en dobbelthet. Årsaken til hvorfor hun er jomfru kan være at hun har vært lett på tråden og aldri klart å binde seg til én person, eller at hun har vært så trofast og ikke funnet noen ennå.

Kombinasjonen mellom humor og alvor tydeliggjøres når Sivertsen synger «Æ fløtta sørpå mens æ svor» (strofe 3, vers 2). Hans selvtillit var så lav at han fikk panikk og rømte fra situasjonen. Tiltaksløsheta fører til at han ikke tør å ta opp tråden igjen på et senere tidspunkt. Vi som lytter ler forsiktig, selv om vi forstår alvoret i situasjonen. At mannen bannes virker som en overdrivelse, og forteller om mannens sinnstilstand. Han flytta nok sørpå, som i seg selv er et frampek på at han ikke prøvde igjen med det første. Han er irritert og lei fordi sjansen fór fra ham, og ergrer seg over hvordan det endte. Dette viser samtidig hvordan humor kan brukes som overlevelsestrategi for å unngå tungsinn, som presentert i kapittel 2.5.2. Mannen bruker bannskapen som en utblåsning over en situasjon vi alle skjønner at gikk fullstendig galt. Vi kan ikke avkrefte at han aldri bantes på dette tidspunktet, men at han bantes hele veien fra nordafor til dit han reiste sørpå er lite sannsynlig.

Overraskende og uvanlige sammenligninger er en stereotypisk del av det nordnorske språket. Sivertsen synger: «Ja det va sommer det va skiføre og sjarme» (strofe 3, vers 1). Dette verset løfter fram kontrastene man ofte kan oppleve i en nordnorsk sommer. Sjarmen med den nordnorske sommeren er at været er så dårlig at det fortsatt er skiføre. På grunn av at Nord-Norge er rik på fjorder og fjell, går det an å ta seg et bad i 6 grader kaldt hav, samtidig som resten av familien går på ski oppe i dalene. I visa er dette øyeblikket der mannen som legger seg flat, og innrømmer at det gikk skeis. Frasen gir et inntrykk av hvordan historien fortsetter. Det gir et bilde av at forsøket ble med bismak når det endte opp i ingenting. Akkurat som i den nordnorske sommeren, som sjelden er så varm at bikinien kan tas fram, men heller ikke så kald at vi kan lage snøhule i husveggen. Muligheten glapp for mannen, som må innse at hun ikke orka å vente på ham når han aldri klarte å foreta seg noe da sjansen var der. Sammenligninga

fungerer som en innrømmelse om at livet går videre, med et inntrykk av at mannen velvillig vet at han i stor grad er selvforskyldt at det endte slik.

3.1.3 Naturens påvirkning i nord

I Nord-Norge blir ofte naturfenomener brukt som del av uttrykk for å framheve spesielle øyeblikk. Dette opplever vi på to forskjellige steder i visa: «Ho ga et svar som vinden tok» (strofe 1, vers 4). Mannen får aldri noe klart svar, fordi det ble tatt av vinden. Vinden gjør det umulig å høre hva hun sier, eventuelt snakker hun for lavt. Det fungerer samtidig som en metafor på den ikke-eksisterende kommunikasjonen mellom ham og henne. Hun vet ikke hva hun skal svare, fordi hun ikke vet hva han mener med å ville *ha* henne. I denne misforståelsen oppstår det en klinsj, der det ender med at ingen sier noe, ergo vinden tar svaret. Forstått dypere handler dette om total mangel på selvtillit når det gjelder å kommunisere med noen når det er snakk om følelser. Vi får gjennom vindmetaforen forståelse for at hennes selvtillit er lav. Hun virker sjenert, men klarer iallfall å foreta seg *noe* – i forhold til ham. Hele situasjonen blir såpass klossete at det går på bekostning av kommunikasjonen. Vinden fungerer dermed som et bilde på den manglende kommunikasjonen mellom han og henne. Slik forstår vi også viktigheten av god kommunikasjon i et forhold.

Den andre henvisninga til naturen i visa fungerer som en metafor på et evigvarende øyeblikk. Sivertsen synger: «Mens hav og himmel sto i kok» (strofe 1, vers 8). Det henvises ikke direkte til midnattssola her, men hav og himmel som står i kok kan tolkes som et bilde på kveldssola som skinner ned i havet, og som skaper glødende rød himmel. Knut Hamsun omtalte midnattssola som «Nordlands evige dag», og hentyder at den er et ekstraordinært fenomen i nord. Jeg forstår, i likhet med Hamsun, dette uttrykket som et magisk og spesielt øyeblikk. Metaforen er et bilde på at mannen i spennet mellom hav og himmel befinner seg i en lykkeboble, der det eneste som finnes er dama og han selv. Bruken av hav og himmel understreker hans indre følelser. Situasjonen han befinner seg i, er ikke bare humoristisk og spesiell, men også overdreven. Naturmetaforen bidrar til å framheve overdrivelsen, som bygger på en dypere lesning akkurat i dette øyeblikket. Der hvor hav og himmel står i kok, ligger sjansen hans hvis han skal ta den. Dette lille øyeblikket er så mikroskopisk lite at det nærmest ikke er noen sjanse å snakke om for ham.

I Nord-Norge er naturen innvevd i folks minner. Den fungerer som en virksom kraft i historien. Mange formuleringer brukt av nordlendingene har rot i naturen, både når det gjelder humoren og vitsene, men også i det øvrige språket. Dette bidrar også til å løfte fram den nordnorske naturen i visa. Sivertsen synger: «Men på en snebar flekk der tok ho pelsen av sæ» (strofe 1, vers 7). Den snøbare flekken setter rammene for denne hendelsen der hun kler av seg foran ham. Flekken understreker mannens mikroskopiske mulighet, og gjør det tydelig for oss hvor mye dette øyeblikket betyr for mannen. I en ellers lang og kald vinter utgjør flekken et bilde på et oppløftende lyspunkt. Den signaliserer hans mulighet til å treffe og bli kjent med dama han ellers aldri ville fått muligheten til å bli kjent med. Flekken utgjør en egna plass for å møtes. Men-et i verset impliserer dessuten vendepunktet og øyeblikket for jeget. I et liv der damer som henne ikke engang ville ha satt sine øyne på ham, er dette den ene lille muligheten han har til å gå etter drømmedama. At det nå åpnet seg en mulighet var mer enn han hadde sett for seg. For ham er denne dama uoppnåelig, og når den snøbare flekken plutselig oppdages, må man være med på leken og klar til å gripe fatt i sjansen. En vinter uten snø i nord hører sjeldenhetene til, og et snøfritt område framstår som ekstraordinært og noe man definitivt husker. Øyfolket i Røst utenfor Bodø opplever stort sett nordavind og ruskevær på 17. mai, og har slutta å telle år med dårlig vær (Drivenes et al., 1994a, s. 21-22). Det ene året man opplever medvind og godvær vil i så måte bli en slik snøbar flekk for dem. Sivertsens budskap er hvor håpløst et møte mellom to mennesker kan virke når intense og fyrige følelser er innblanda.

Sivertsen synger i størst grad fram den nordnorske humoren og over- og underdrivelsen, men får på denne måten også et ærlig og reelt budskap fram i det å våge mens man kan. De humoristiske elementene tar ofte utgangspunkt i formuleringer med rot i nordnorsk natur med vind og sjeldne snøbare flekker. Enfoldigheten og det å leve i nuet er en del av den nordnorske stereotypien, og vises også tydelig her hos Sivertsen ved jegets enkle og lite gjennomtenkte plan.

3.2 «E du nord»

I trøstevisa «E du nord» tar Bremnes utgangspunkt i ferga og gjør betraktninger om et liv i nord. Hun vektlegger særlig mørketida og den nordnorske naturen. Visa setter fokus på at livet i nord ikke bare er rosenrødt, men at mot og tålmodighet hjelper i tunge tider. Den dypere tematikken dreier seg om ferga som en livsreise, og budskapet virker å være at livet må leves mens man kan. Den nordnorske identiteten synliggjøres i størst grad gjennom språket som her er rikt på dype metaforer, overdrivelse og underfundige utsagn og sammenligninger. Skildringene av naturen er dessuten med på å løfte fram det nordnorske.

3.2.1 *Mørketida og naturfenomenene*

Bremnes skildrer et liv i mørketida som kan forstås som Nord-Norges «hus». Huset kan leses som en metafor på kroppen utenpå kroppen, og kan anvendes på de ulike fenomenene som nordnorsk natur særlig består av. Nordlys, mørketid, kortere dager og uvær som skjermer for stjernene utgjør ramma i det metaforiske huset Nord-Norge. I mørketida ligger sola i dvale, og fra januar tripper nordlendingene etter å kunne se sola igjen, og jo lenger nord, dess lenger må man vente på lysfenomenet. Dagene føles kortere fordi mørket varer lenger. I dette metaforiske huset har nordlendingene bestandig levd. Gjennom beboelsen i dette forestilte huset defineres stedets rammer, og framstår som vår ytre kropp, eller kroppen utenpå kroppen.

Naturfenomenene har i nord hatt sterk betydning for befolkninga. Når Bremnes skildrer mangelen på sol, nordlys og stjerner, som tegner bilder av mangel på lys i en tung mørketid, viser det også hvor mye den nordnorske naturen betyr for henne. Skildringene er så dype, presise og nakne at de framstår som eiendeler i livet hennes. I nord er man vant til at det er et evig skifte mellom lys og mørke. Redaktør og sakprosaforfatter Åsfrid Hegdal (2018) har skrevet et essay om Bremnes' viser. Om «E du nord» skrev hun:

Oslofjorden er ikke Vestfjorden, himmelen hadde ikke nordlys, og selv om jeg rakk den ferga jeg trengte akkurat da, var det noe i sangscenen som fikk meg til å lytte meg inn i teksten (Hegdal, 2018).

Hegdal understreker det vi alle får inntrykk av etter å ha hørt visa: Forholdene i Nord-Norge kan ikke sammenlignes med andre deler av landet, fordi det særegne i naturen har en helt spesiell betydning for den nordnorske befolkninga. Som vi innledningsvis var inne på i kapittel

2.5.2, har man i nord en nærhet til naturelementene som andre ikke har. Ved å innramme fortellinga i nordnorske naturfenomener viser Bremnes hvor mye naturen betyr og har betydd for hennes livskvalitet, men også at det finnes mange med henne som føler på lignende følelser. Bremnes tar opp temaer som på én måte er sentrert til Nord-Norge og den nordnorske identiteten, samtidig som den kan ta vekk tungsinn og gi trøst i helt andre situasjoner. Mangel på lys kan også være håp, glede eller andre oppløftende følelser vi alle trenger å kjenne på i tunge tider.

3.2.2 Underfundigheten

Ordkunsten i det nordnorske språket kjennetegnes av språklig lekne måter å fortelle noe på. Ofte gjøres det med en underfundig og overdreven tone. Bremnes synger videre: «stjernen har bynt for sæ sjøl // sæll sæ i alle butikkan // du ser ingen stjerne å føll (strofe 3, vers 6-8). Versene er både underfundige og overdrevne, ved at stjernene ikke er menneskelige og kan styre over egne handlinger. Dette oppleves som et lite klimaks, og bidrar til å tyngde rommets stillhet. Det siste håpet var at stjernene i det minste var synlige og fortsatt ga et snev av lys. I Evangeliet etter Matteus fant de vise menn veien til Betlehem og Jesu krybbe ved hjelp av ledestjerna, senere kjent som Betlehemstjerna (Kap. 2:9). Når mørketida er på sitt mørkeste rundt juletider, vil selv den klareste stjerne på himmelen være vanskelig å se. Stjernene må leses som en metafor på det siste gjenværende lyset i mørketida: Det som aldri dør ut eller som er umulig å se. Stjernene representerer en mangel på lys som i nord er en følelse vi alle lengter etter i mørketida. Bremnes tillegger stjernene menneskelige egenskaper, og får det til å virke som at stjernene selv må vise seg fram når mørket gjør det vanskelig. Når stjernene ikke kan ses med det blotte øye utendørs, kan fotografier, kalendere og kataloger være en fattig trøst, og i alle fall skape lysere forestillinger i en tid der andre muligheter har blitt tatt av mørket. Mulighetene finnes kun i kunstnerisk forstand, ikke i virkeligheta.

Ved å studere det underfundige vil vi oppdage at hovedmotivet ikke bare er mørketid i nord, men *lengsel* etter lyset i mørketida. Bremnes synger: «E du nord i landet da // ska du bare la mørket råde» (strofe 4, vers 1-2). Versene oppfattes som underfundige på grunn av den tilbakelente holdninga som uttrykkes. Dette er særlig tydelig i adverbet 'bare', som forsterker påbudet om å la mørket styre i egen ånd. Når mørket råder, er det ikke annet å gjøre enn å la det herske. I motsetning til strofe tre, er Bremnes her mer avslappa og forståelsesfull for det

livet som mørketida fører med seg. Vi skal få lov å lengte etter lyset, men tungsinn vil ikke hjelpe noen til å framskynde lysere tider. Lengselen etter lys blir tydeligere i slutten av strofe fire: «og det kommer et lys av guds nåde» (strofe 4, vers 5). Her er tungsinnnet lettere, og jeget er åpen for at mørket må få råde. Da vil også lysere tider komme. Dette må følgelig leses som en metafor med en religiøs henvendelse. I *Bibelens Første Mosebok* står det

³ Da sa Gud: «Det skal bli lys!» Og det ble lys. ⁴ Gud så at lyset var godt, og Gud skilte lyset fra mørket. ⁵ Gud kalte det dag, og mørket kalte han natt. Og det ble kveld, og det ble morgen, første dag (Kap. 1:3-5).

Lyset av guds nåde er en metafor på Guds bidrag til lys i verden. Guds nåde fører med seg positivitet, håp og ikke minst lys. Ofte blir påberopelse av Gud brukt når mennesket ikke vet andre råd, som en slags siste utvei. Det dominerende i nordnorsk tankegang midt i mørketida er spørsmål om når sola kommer tilbake. Til syvende og sist er det årstida som avgjør når det blir lyst, og ikke Gud. Guds nåde kan også leses som mørketidas viktigste «suppestasjon». «Suppestasjonen» i mørketida er julefeiringa, som også anbringer lys til de nordnorske hjem. Når alt utenfor husets fire vegger er mørkt, fungerer jula som et lyspunkt, der man tenner stearinlys, fyrer i peisen og nyter kvalitetstid med familien. «Suppestasjonen» er helt essensiell for at nordlendingene klarer seg gjennom mørketida. Har man bare tålmodighet til å vente til teppet trekkes fra, vil det etter hvert bli lysere tider.

Det underfundige i språket er gjennomgående tydelig, men jeg vil trekke fram åpnings- og avrundingsversene: «Det e ikkje alltid det går // sånn som du hadde tenkt» (strofe 1, vers 1-2). Dette er en påstand som forteller at ting ikke alltid ikke går slik vi planlegger det. Det kan leses som en underdrivelse, der Bremnes uttrykker en holdning om at vi relativt ofte opplever å måtte gjøre om eller kansellere planer. Samtidig er det et frampek om at Bremnes vil fortelle om en hendelse som ikke gikk slik hun tenkte. Underfundigheten er der i at ordene i versene er generelle og vidåpne. Ordene 'det' og 'sånn' framhever denne underfundigheten ved at vi ikke vet hva Bremnes konkret sikter til her. Som tilhører forstår vi at utfallet av Bremnes' utsagn her ikke nødvendigvis er noe mer overraskende enn at man kan bli nødt til å utføre situasjoner og handlinger på en annen måte enn tenkt.

Den samme underfundigheten finner vi igjen i femte strofe:

Det e ikkje alltid du når //
landet før vinden har snudd //
Det e ikkje alltid det går //
sånn som du hadde truidd (strofe 5, vers 1-4).

Her får vi bekrefte påstanden om at verselinje 1 og 2 i den første strofen fungerte som frampek. Av og til er det vanskelig å komme seg fram, og da gjelder det å ikke miste motet. I fortellinga handler dette om ferga som ikke klarer å legge til kai fordi vinden er for sterk. I en uheldig vindretning kan fergas sidepropeller få problemer, og prosessen ved å legge til kai fra sida kan være ekstra utfordrende. Da gjelder det å vente til vinden snur. I overgangen fra vers to til tre er vi dermed over i parallellfortellinga med *livet* som hovedmotiv. I tilfeller der vinden, som her representerer en motstand, blir for sterk, blir resultatet at det ikke alltid går som man hadde sett for seg.

3.2.3 En spesiell ordkunst

Det nordnorske språket karakteriseres ifølge Drivenes (et al., 1994b) som en spesiell ordkunst med rik metaforbruk og overdrivelse (s. 259). Bremnes synger:

Ser ikkje sol i desember //
sola har bedre vett //
Natta spis av dagen din //
og blir vesst aldri mett //
Himmelen har ikkje nordlys (strofe 3, vers 1-5).

Disse fem versene tegner et bilde av det som kjennetegner Nord-Norge på sitt beste og verste. Mørketida er et fenomen nordlendinger årlig opplever. Naturen har vært viktig for levemåter, livet og ikke minst overlevelse i nord. Den er innvevd i folks minner og fungerer som en virksom kraft i historien. Bremnes formidler ei formening om at naturen ikke er like vakker bestandig. Versene kan leses som typiske nordnorske overdrivelser, for nordlendingers generelle holdning til mørketida er tvilsomt så tungsinnet som det kommer fram her. Det metaforiske uttrykket «sola har bedre vett» (strofe 3, vers 2) skaper ei forestilling av at det er så mørkt og kaldt at til og med sola reiser sørover om vinteren. At natta spiser av dagen er et overdrevet metaforisk uttrykk for at dagene føles kortere i mørketida på grunn av fraværet av lys. Natta blir på en underfundig måte sammenligna med dagen som ofte er lys og vakker. Bremnes gir disse naturfenomenene levende egenskaper, og personifiseringa av at natta aldri blir mett av å spise dagen gir et overdrevet bilde av at mørketida til tider kan oppleves tung.

Overdrivelsen i metaforene i strofe tre får fram Bremnes' dystre og melankolske følelser av mørketida. Når himmelen ikke har nordlys, som er selve kjennemerket på nordnorsk mørketidsnatur, skapes ei nedtrykt stemning. Bremnes skisserer her fraværet av det som ofte blir ansett som det fine med mørketida. Hverdagen framstilles mørk og trist, og vi får et inntrykk av at Bremnes synes mørket gjør det tungt å leve. I ei annen vise av Bremnes, «Desemberbarn» (2001) synger Bremnes om et jeg fra et barneperspektiv, og uttrykker heller en positivitet overfor mørket: «Æ syns desember va lett // æ syns desember va ei lampe» (strofe 2, vers 1-2). Her framstilles desember som noe positivt, noe lysere å lengte etter. Vi får heller inntrykk av at tungsinnet i «E du nord» er et dypt hjertesukk. Det er en utluffing av tungsinn som jeg tror flere i nord til tider kan kjenne på i denne spesielle tida. Underforstått sendes det budskap om at den helt spesielle mørketida med dansende nordlys og vakre vinteretter på ingen måte er fastsatte betingelser å leve ut fra. Realiteten er at det også finnes dager som ikke inneholder verken nordlys, stjerneklar himmel eller sol. Nord-Norge byr også på innstilte ferger, mørk himmel og værharde tider.

Det metaforiske språket fortsetter videre når Bremnes synger: «e du gjennom den svarteste tida // Våren har sett dæ og skjøven ifra // du e snart på den andre sida» (strofe 6, vers 2-4). Mørketida blir her framstilt som den svarteste tida, noe den også er dersom vi tar utgangspunkt i et kalenderår. De to siste versene er en personifisering av våren, samtidig som de framstår som metaforer for lysere tider. Dette er et trygghetstegn på at ethvert menneske kommer seg gjennom mørketida så lenge håpet og motet er der. Når våren kommer, blir alt bedre. Den stadig nærmere våren blir således et nyttig verktøy mot slutten av ei tungsinna tid. På den andre sida er livet bedre, og håpet av at duet nærmer seg den andre sida understrekes av ordet 'snart'. Verset uttrykker et råd om å ikke gi opp, fordi det snart blir bedre. Visa oppleves som en depresjon eller et hjertesukk over den mørketida nordlendingene opplever, og selv om Bremnes avslutter nokså optimistisk og lystig, er det store avstander mellom det mest tungsinnede og mest lystige i visa.

Pattison hevda at sanglyrikk ikke trenger å bestå av tvetydige og komplekse formuleringer på grunn av de musikalske elementene. Bremnes bruker formuleringer som kan tolkes på flere nivåer, noe som gjør det vanskeligere å tenke og reflektere over det vi hører. Bremnes synger: «Førr en kveld, en kveld // trekkes teppet fra» (strofe 4, vers 3-4). Versene kan følgelig leses som et absolutt vendepunkt, og letter på de tre første strofenes dominerende tungsinn. At teppes

trekkes fra fungerer som en metafor på at dagene blir lysere, lengre og mørketida er over. Metaforen er billedlig ved at teppet sammenlignes med et gardin eller sceneteppe. Når gardinet trekkes fra, slippes lyset inn i det mørke «rommet». Dypere forstått representerer teppet mørketida, og forteller her at mørketida er over. Mørketida framstilles som en annen virkelighet i forhold til den norske vinteren ellers i landet, og framhever det særegne mørketidsfenomenet i Nord-Norge.

Edwardsen (1997) argumenterte for at nordlendinger ikke taler i fullt grammatikalske setninger, og at språket har et muntlig preg. Bremnes synger: «E du nord i landet da // e du nord i landet da» (strofe 2, vers 1 og 5). Ingen av versene er fullt grammatikalske, og vi får inntrykk av at dette kun er ei leddsetning der det mangler noe mer etter 'da'. De framstår svært muntlige, men framhever også vår nysgjerrighet. Ettersom vi lytter kan vi ikke stoppe opp der vi vil, tirres nysgjerrigheten. Gjentakelsene av «E du nord i landet da» i slutten av strofe 2, 4 og 6 skaper en sirkelkomposisjon, som gir ramme til innholdet i strofene. Pattison viste til en forskjell i linjedelinga i lyrikk og sanglyrikk, der sanglyrikken ikke krever fullendte grammatikalske setninger. Rent språklig hadde det vært logisk med kolon bak 'da', som om de påfølgende versene svarer til dette verset. Man har mer enn ei ferge å miste, og det blir ikke den siste som ferga går ifra, *når* man er nord i landet. På en annen side kunne man plassert et spørsmålstegn bak 'da', som ville fungert som et overordna spørsmål om hvorvidt de opplevelsene som skildres er særegne for de som bor i nord. De grammatisk mangelfulle verselinjene skaper spenning, men også mening ved at vi må vente til Bremnes synger videre for å få vite fortsettelsen. Hadde vi lest teksten skriftlig, kunne vi ved et kjapt øyekast sett hva som fulgte etter den nåværende verselinja. At den synges, gjør det mindre gjennomførbart. Versene framstår hymnisk og fører oss tilhørere nærmere Bremnes. Janss & Refsum (2003) definerer hymnen som en patos som besynger både nærværet og framtida (s. 165). Bremnes' hymniske vers lovpriser alle følelsene hennes om det som finnes nord, og deler de med oss. Hverdagslivet er særegent i nord, og Bremnes forsøker å fortelle oss tilhørere at dette er den nordnorske hverdagen.

I visa finner vi også indikasjoner på underdrivelser og overdrivelser. Bremnes synger: «E du nord i landet da // har du meir enn ei ferge å miste» (strofe 2, vers 1-2). Disse framhever viktige nyanser og poenger. Som i mange øysamfunn i landet, er også mange steder i Nord-Norge avhengige av ferga for å komme seg til og fra, og for å fungere i hverdagen og i samfunnet.

Ferga er ikke særegen for Nord-Norge som landsdel, men flesteparten vil hevde at den er livsviktig for næring-, handels- og samfunnsliv i nord. Ordfører kandidat i Høyre i Harstad, Einar J. Mustaparta, kritiserer på debattforumet Nordnorsk Debatt hvordan Nord-Norge i praksis er en todelt landsdel, der det eneste som knytter landsdelen sammen på E6 er ferga over Tysfjord, et værutsatt område nord i Nordland. Mustaparta (2016) hevder befolkninga i nord er avhengige av et fungerende stamveinett for at det skal gå an å bo og leve i landsdelen. Mister man ei ferge, må man ofte vente tjue minutter, én time, fire timer eller i verste fall til neste dag. Det fører med seg flere ledds planlegging for å forsikre seg om at man rekker de planene man har, og rekker man ikke den planlagte ferga, må man planlegge ytterligere. At man har mer enn ei ferge å miste er i så måte en underdrivelse, for ofte har man *mye* mer å miste. Bremnes gjør her ei fjær til fem høns, og framstiller livet i nord som et liv som er vanskeligere å leve enn andre steder i Norge.

Ferga representerer i seg selv en metafor som minner om det bilderike språket som nordlendinger framstilles med. Bremnes synger: «du e ikkje den første som ho går ifra» (strofe 2, vers 3-4). Den mest tekstnære lesninga, er at «ho» henviser til ferga. Det som knytter Nord-Norges bygder og steder sammen, er ferger, tunneller og smale fjorder og nes. Sjøen og kysten i nord er ikke bare arbeidsplasser, men også selve hjemstedet til dette småfolket (Wærp, 2017, s. 288). Framkommeligheten settes på prøve på grunn av store avstander. I situasjoner der ferga er fullasta eller man av en eller annen grunn uteblir fra den, fører det til at man er nødt til å tenke annerledes. Mulighetene er ikke de samme som for resten av landet. Ferga går ikke bare fra kai, men også fra de som forsøkte å nå den, inkludert duet i visa: Du blir ikke den første, og ikke den siste som ferga går fra. Flere vil oppleve det samme. I dette spriket går Bremnes over fra å synge til et implisert du til å synge til oss tilhørere. På den måten blir visa også som en monolog.

En annen mulig lesning av «ho», er å antyde at dette er ei kvinne som har gått fra mannen sin. Budskapet blir således at duet, eller vi tilhørere ikke vil være de eneste som vil oppleve å bli forlatt. I en slik lesning er den nye begynnelsen Bremnes henviser til i åttende vers i første strofe essensiell for at man skal kunne gi slipp på det gamle. Visa skildrer hvordan det kan føles å bli forlatt, der alt er mørkt og tungt, og dama ikke lenger er selve lyspunktet ditt. «Ho» som en metafor på denne dama utgjør kjernen i ei kjærlighetsfortelling. Duet er fullstendig avhengig av denne dama, og nådde henne ikke med fire minutters margin. I denne kjærlighetsfortellinga

står anger og fortvilelse sterkt, for duet har innsett at forholdet kunne rettes opp i om han bare gjorde de rette grepene tidligere.

I de nordnorske sørgevisene identifiserer man ofte en sterk moraliserende holdning. «E du nord» kan leses som moraliserende ved at Bremnes taler til lytterne sine fra en dominant posisjon. Hun framstår dominant når hun synger: «Du e ikkje den første som ho går ifra // og du blir ikkje heller den siste» (strofe 2, vers 3-4). Vi får inntrykk av at dette er en måte å belære tilhørerne om at ferga kan gå fra flere enn henne. Denne formanende, moraliserende holdninga er et trekk i den nordnorske visa som vi også finner hos Petter Dass, selv om den er noe mindre autoritær hos Bremnes. Knutsen (1991) skriver om sørgevisene:

Allmugeforfattarane vender seg til lesaren som til ein likemann. Moralisinga kjem ikkje som pålegg eller påbod, men som vennskapelege råd, gjerne frå ein som sjølv veit kor lett det er å bli freista (s. 108).

Bremnes vender seg til oss som om vi er likemenn av henne, noe som demper følelsen av moralisering, og gjør utsagnene til vennskapelige råd, fra én likemann til en annen som føler seg i samme situasjon. Visa er en trøst for Bremnes og andre i lignende situasjoner, inkludert undertegnede.

Den tredje metaforiske lesninga av ferga tar utgangspunkt i ferga som veien til livseksistens. I visa synges det: «Det e ikkje alltid du når // den ferga du kunne ha trengt» (strofe 1, vers 3-4). Den nordnorske mentaliteten bygger på at man alltid har kort tid, fordi alt skjer veldig raskt. Ferga må her leses og forstås som en metafor på livet: Den ene ferga vi alle er avhengige av å rekke fordi det potensielt står mellom liv og død. Ferga blir selve definisjonen på livet, og rekker man ikke den, rekker man ikke det livet ellers har å by på.

Det metaforiske fortsetter følgelig i visa: «Du ser bare lysan derute // på vei tel et anna sted» (strofe 1, vers 5-6). Disse lysene kan leses som lysene fra ferga. I ei lesning av ferga som livets ferge, er det kritisk å bli stående igjen på «feil» side. Dette «anna sted»-et kan forstås som skillet mellom liv og død. Enda mer dramatisk blir det i strofens siste to vers: «og du som va fire minutter ifra // en ny begynnelse» (strofe 1, vers 7-8). Hadde duet rukket ferga han trengte, ville det ha nådd denne nye begynnelsen. Men tida gikk fra det med usle, lynkjappe 240 sekunder. Verset med fire minutter kunne blitt lest som en overdrivelse på at man ikke engang har fire minutter å miste når det er snakk om å rekke ferga. Det gir likevel et bilde av et marginalt

tidsrom vi har å forholde oss til i nord. Å leve i nord krever en annerledes tilnærming til livet. Man må gripe livet mens man kan. Står du igjen når «livets ferge» legger fra kai, har du ikke grepet den muligheten du hadde. Herfra kan vi fundere på om «en ny begynnelse» (strofe 1, vers 8) henviser til døden, eller bare en ny begynnelse etter en tyngre tid. Den førstnevnte tolkninga er vel dystert, men likevel hold i dersom vi leser det andre stedet som himmelen. En ny begynnelse kan også karakteriseres som en bedre periode av det livet du selv lever, og også da gjelder den samme underliggende tematikken: Livet må leves mens man fortsatt kan.

Det dype og sindige metaforiske språket gjentar seg igjen mot slutten av visa. Bremnes synger:

Men der e du ikkje aleina //
der e vi mange som ror //
og krysse kverandre i mørket //
over en åpen fjord (strofe 5, vers 5-8).

Bremnes går tilbake i tid og anvender begreper knytta til havet, gjennom metaforer for det livet nordlendinger lever i nord. At vi er mange som ror og krysser hverandre i mørket over en åpen fjord tegner et bilde av man, til tross for mørket, aldri føler seg alene. Metaforene løfter fram fellesskapsfølelsen, og betrygger oss med at på den åpne fjorden kan alle føle tilhørighet og trygghet. Den blir et møtested for alle i samme situasjon eller «i samme båt», for å bruke en metafor fra kysten. Den åpne fjordens viktige rolle er å synliggjøre det lille lyspunktet når alt omkring en er mørklagt. Metaforene gir en lesning av at månedene i mørketida gjelder for alle bosatt i nord, og er et uunngåelig fenomen. Bremnes minner oss på, gjennom metaforene, at man aldri er alene om å leve i mørketida og føle på det tungsinnet som kan komme som en følge av den.

Kort oppsummert kan man si at «E du nord» på flere måter illustrerer og skriver fram det nordnorske lynnet. Det tydeligste er skildringene av mørketida og mangelen på lys. Dette skildres ved hjelp av underfundige, tvetydige og overdrevne utsagn og metaforer. Stereotypiene vi finner hos Bremnes løfter fram disse faktorene som typiske i det nordnorske språket.

3.3 «Hortensia»

«Hortensia» er ei vandrevise som forteller om en sjøferd langs kysten av Nord-Norge med sildejekta «Hortensia» og mannskapet bestående av Haltan, Hilton og Harder. Visa skriver fram en nordnorsk humor prega av overdrivelse og ironi, men også marineuttrykk fra sjøfartslivet og

hvordan det var å være sjømann i nord. Teksten er skrevet av Stangnes, men det er i hovedsak Boknakaran som har sunget og framført visa, som med mange av Stangnes' tekster. Dobbeltheten gjør det naturlig å forholde seg til Boknakaran som framfører, og til Stangnes når det er snakk om hvordan forteller muligens har tenkt.

3.3.1 *Livet på sjøen og tilknytning til nordnorske steder*

«Hortensia» er full av uttrykk og begreper knytta til det nordnorske livet på sjøen. Mange av uttrykkene ble flittig brukt i dagligtalen, og for dagens generasjon født i Nord-Norge er et flertall av begrepene fremmede. Vokabularet er rikt på spesielle ord som vi finner igjen i «Hortensia». Når yngstemann Harder blir referert til som «[...] kokk og sirihalar, servitør og slingermajnn» (strofe 2, vers 6) er både «sirihalar» og «slingermann» typiske ord fra sjølivet i nord. En «sirihalar» har ansvar for å tømme sinkbøtta som ble brukt til å vaske dekk med, og i tillegg ble brukt som toalett. Alt mulig-mannen ble ofte omtalt som «slingermann» fordi han ble brukt til mange ulike arbeidsoppgaver. I sjøfartstida fikk man stillinger etter de evnene man hadde, men alle gikk rorvakter uansett stilling. Harder egna seg best som en hjelpende hånd på ulike områder, noe som kan tyde på at han ikke hadde gått skole. Disse begrepene er ord vi ikke ellers bruker i dagligtale, og som dermed bidrar til å ta vare på den nordnorske kulturarven. Stangnes viser samtidig viktigheten av fiskerinæringa i nord, og hvordan livet ombord på «Hortensia» og andre frakteskip kunne være.

I Nord-Norge har folk levd av fiske, fangst og jordbruk i mange århundrer, og da ble blant annet jekter som «Hortensia» brukt til frakt av varer langs kysten. Ei jakt er ei bred lita og tverrhekka seilskute, antagelig med opprinnelse i Nederland. I visa er den imidlertid fra Bergen¹. Boknakaran synger innledningsvis: «Dem va mannskap på Hortensia, ei ombygd Bergens-jakt, // det blei sagt at ho va lite lik den planten ho bar namn av,» (strofe 1, vers 2-3). Hovedmotivet i visa er livet ombord på sildejekta. Disse jektene har blitt brukt til å frakte tørrfisk og saltfisk fra Nord-Norge og ned til Bergen sida middelalderen. Fra 1910-tallet fikk jektene satt på motor, og ble brukt til frakt av mer enn fisk, blant annet mel, sukker og andre forbruksvarer. Slik gikk

---

¹ I et Facebook-innlegg på «Helge Stangnes Forfatterside», har Stangnes forklart at inspirasjonen til den oppdikta visa «Hortensia» kom etter at han oppdaga ei gammel sildejekt med navnet Hortensia registrert i Kvæfjord (Stangnes, 2015).

jektene tur-retur året rundt. Knutsen (1991) forteller dessuten om hvordan jektefarta fra Nord-Norge og sørover gjorde nordlendingene vant til å klare seg i nye omgivelser og livsforhold (s. 81). Rent estetisk var ikke jektene spesielt vakre, men heller grove i tekstur og lagd for praktisk arbeid av handelsmenn og «neskonger». Jekta «Hortensia» var i så måte lite lik planten Hortensia, som i sterk kontrast er fargerik, frodig og vakker. Istedenfor å si at jekta var stygg, får man gjennom Stangnes' uttrykk «[...] ho va lite lik [...]» (strofe 1, vers 3) en forsterka fornemmelse av at jekta ikke var vakkert. Måten å si det på er underfundig, og denne jekta var ikke bare lite lik, men den kunne på ingen måte sies å ligne en vakker hortensia.

Som sjømann blir man kjent i de områdene man farer i. Dette kan følgelig knyttes til Heideggers teori presentert i kapittel 2.4.1 om sammenhengen mellom det å bygge og bo, og det å være. Den nordnorske stedstilknytninga i «Hortensia» er tydelig gjennom det geografiske: Fra Porsangen og Tana, til Finnsnes-renna, Sørvika og Solbergfjorden. Særlig Haltan og Hilton har kjennskap og kunnskap om de mange fjordene og sundene de seiler gjennom. Boknakaran synger: «Men han Haltan og han Hilton va jo lommekjent langs leia» (strofe 2, vers 3). Mannskapets eksistens har blitt forma av alle stedene de har passert og besøkt på sjøfartene sine. Jobben deres er å frakte varer langs den nordnorske kysten, og ruta de seiler blir deres *hjem* alle disse årene de er å regne som sjøfolk.

Hvordan stedene omtales i visa knytter også mannskapet til stedene. Fra fjellet Aglapen og mot Senja er leiene åpne og store, og «vikar» Harder får raskt utfordringer: «Ifrå Aglapen mot Senja tok han méð av hurtigruta, // og igjønna Finnsnes-reinna slapp han og med unders makt» (strofe 4, vers 5-6). Finnsnes-renna framstår så smal som ei tømmerrenne, og det krever kompetanse og erfaring å seile gjennom det smale sundet. Å «ta méð av» er et gammelt sjøuttrykk som vil si at man sikter seg inn på å følge et annet skip i leia som man kan følge fram til man kommer i mer kjent farvann. En slik siktelinje vil kunne vise hvor man befinner seg. Gleden og nytten av å følge hurtigruta blir kortvarig fordi hurtigruta holder tre ganger så stor fart som Hortensia maksimalt kan. Dette blir en humoristisk og ironisk sekvens, fordi enhver sjømann i Nord-Norge, også Halvdan, ville vært klar over hvordan sundene og leiene går, og hadde ikke trengt å ta méð av andre skip for å finne fram.

Stedstilknytning gir en grunnleggende følelse av trygghet og sikkerhet. Etersom visa er skrevet i tredjepersonsform, vil det si at vi må utenfor teksten for å finne den som kjenner disse stedene så godt som det kommer fram. Både Helge Stangnes og Boknakaran har tilhørighet i Nord-

Norge, og disse instansene kan knyttes til en nordnorsk stedsidentitet. I visa synger Boknakaran videre: «- frampå Malangskjeften somna maskinist og skjepper av,» (strofe 4, vers 2). Kjeften, som også brukes om sund- og fjordåpninger andre steder, er et nordnorsk uttrykk for ytterst i en fjord eller et sund, der det vider seg ut. Malangskjeften må sies å være lokal geografikjennskap, akkurat som når vi på lokal folkemunne kaller det for Lauksundkjeften i sundet der jeg har vokst opp. Bruken av begrepet knytter visa til den nordnorske naturen og havet, og viser i tillegg Stangnes' røtter i kystmiljøet i Nord-Norge.

Stereotypien om nordlendingers forhold til naturen viser at de har respekt for naturens krefter. Dette gjelder både på land og til sjøs, sommer som vinter. Boknakaran synger: «Men på denne tid av året e jo dagslys mangelvare, // man må segle etter løkte og ta kursan på kompass,» (strofe 5, vers 5-6). Å respektere naturens krefter innebærer her å ha kunnskap om den nordnorske naturen til sjøs. I mørketidsmånedene må kursene stakes inn ved hjelp av kompass, og når fyrlykta blinker rød eller grønn, må en ny kurs stakes ut. Sjøfolks trygghet skyldes at de har seilt de samme rutene og leiene før, og kjenner til fjordene, sundene, skarene og alle kjeftene. Når fyrlykta blinker hvitt, er som regel farvannet «rent» innenfor et bestemt avgrensa område. Dette vil gå over til rødt eller grønt idet man beveger seg utenfor dette området (Larsen, 2016). Utsagnene framhever det nære forholdet mellom Stangnes og den nordnorske naturen, og viser at naturen er et element man burde ha respekt for. Dette inkluderer å ha egne kunnskap til å kunne seile i mørket.

Kjennskap til livet til sjøs er derimot et stadig manglende element i «Hortensia», for Haltan som virkelig har peiling på kart og kompass, ligger og sover, og har følgelig «overlatt» ansvaret til den uten kompetanse eller erfaring. Ingen hadde lurt på hvordan en kurs skulle stakes ut i mørket, eller hvordan fyrlyktene virka, dersom Haltan hadde tatt roret på de utfordrende strekningene. Vi får inntrykk av at Haltan kjenner naturen og er erfaren til sjøs, men den respekten og kunnskapen han besitter blir til ingen nytte ettersom han sover av seg alkoholrusen på dette tidspunktet. Det er Haltans kunnskap og kjennskap de hadde hatt bruk for i dette tilfellet. Hans erfaring og skolegang har også lært ham hvordan man skal ha respekt for havets Av mannskapet er det Haltan som føler seg mest hjemme på havet, og det er hans kunnskap og kjennskap de har bruk for i dette tilfellet. At de har vært på pub i Tromsø var et lite gjennomtenkt påfunn, for dette understreker hvor viktig det er at skipper ikke sovner av. Man kan ikke velge når man vil være på jobb, og problemet her oppstår fordi de to med erfaring og

kunnskap drakk seg full i Tromsø. Harder har ikke den samme kunnskapen som skipperen og maskinisten, men forsøker etter beste evne å styre «Hortensia» trygt i havn. Stangnes sender slik budskap om at det er menneskelig å feile, og viser at man kan få tilgivelse til tross for de feilene man har gjort i livet.

3.3.2 *Det overdrevne og humoristiske*

Det humoristiske i visa drives fram av overdrivelsen, som ofte blir regna som et sentralt kjennetegn i det nordnorske språket. I scenen der Harder får ta roret over Porsangen og Tana, brukes overdrivelse til å vise Harders rolle som slingermann: «han blei teltrudd å ta rortørn over Porsangen og Tana // og der leia ellers låg i sekker avstand unna land» (strofe 2, vers 7-8). Over disse fjordene skulle det være tilnærma umulig å kjøre båten i fjæresteinene. Overdrivelsen understrekes av «[...] i sekker avstand unna land» (strofe 2, vers 8). Jektas motor, en 60HK Union, gir båten en maksfart på omtrent 8 knop, og å krysse disse fjordene tok flere timer. En leveringstur fra Finnmark til Bergen tok dermed mange dager. Det skal med andre ord mye til for å klare å styre «Hortensia» i fjæra så sakte som jekta går. Ut av overdrivelsen blir også det humoristiske mer tydelig for oss: Stangnes får det til å virke som det over Porsangen, Tana og de andre bredere fjordene er mye smalere enn det de i virkeligheta er. Scenen blir også på grunn av overdrivelsen et lattervekkende element. Dette eksemplet viser også hvordan nordlendingers humor i stereotypien har vært kjent for å brukes i hverdagens virke, og på havet. Det skapes latter ut av et i utgangspunktet alvorlig tilfelle. Ved lytting er den umiddelbare reaksjonen til dels påtatt latter eller humring, fordi vi inni oss ikke kan forstå eller tro at det er mulig å styre båten på grunn i en så bred fjord.

Den frasen som i sterkest og tydeligst grad illustrerer den nordnorske humoren i «Hortensia», tar utgangspunkt i stoppet i Tromsø. Det humoristiske begynner her med pakninga til motoren. Boknakaran synger følgende:

Det gjekk bra tel i desember då dem kom av Repparfjorden //
og la turen innom Tromsø – der dem skulle være snar, //
maskinisten sku få reparert ei pakning tel motoren (strofe 3, vers 1-3).

Under seilassen var det ikke unormalt at sjøfolk hadde kjappe ærender i Tromsø på vei nord- eller sørover. Stoppene var oftest korte ettersom at lasten de skal frakte videre var lett bedervelig og dermed hadde dårlig holdbarhet. I Tromsø skulle mannskapet følgelig være snar, men en

pakning kan ikke repareres, den må byttes ut, og dette bekrefter langt på vei mistanken om maskinistens manglende kunnskap og erfaring på fagfeltet. Det blir et humoristisk poeng ut av den pakninga når vi avslører at den byttes, og ikke repareres. En pakning på motoren byttes relativt raskt, og kan fint gjøres på en snarvisitt i Tromsø, slik det i utgangspunktet her er tale om. Hiltons jobb var å regne som en vaktjobb for å passe på at motoren ikke tok fyr, gikk tom for olje eller ble ødelagt. Hvordan den ellers skulle håndteres hadde han lite lærdom om.

Humoren i «Hortensia» fortsetter med fristelser i Tromsø: «Men langs livets alle leie e det freistelsa og fara, // og i Tromsø fins en kjellar der han Mack servere øl,» (strofe 3, vers 5-6). Mannfolket levde tross alt i nuet, og lot seg medgitt friste av «han Mack». Dette er en referanse til Ølhallen i Tromsø, byens eldste pub, der det i dag serveres 72 ulike typer Mack-øl. Macks eget ordtak lyder slik: «Du har ikke vært i Tromsø om du ikke har besøkt Ølhallen». Tradisjonelt har stedet vært brukt av fiskere, sjøfolk og hval- og selfangstfolk fram til 1960-tallet, og det var et tydelig arbeiderklassepreg over klientellet på Ølhallen. Da mennene kom tilbake fra sjøen, var Ølhallen mennenes fristed, der man unngikk kvinnfolk-mas og kunne senke skuldrene etter mange uker på jakt, fiske og farting (Pedersen, 2016). Det er verken påfyll av næring eller pakninga til motoren som tar tid i Tromsø. Haltan og Hilton har latt seg friste av ølet i Tromsø, og fristelse er det fordi det er vanskelig å styre unna en kald pils etter mange timers slit på havet. Men det blir følgelig en fare når man vet at man skal videre et døgn senere, og da må være klar igjen. Det er gjerne her problemet ligger. Haltan og Hilton drar, som «[...] kystens glade proletara,» (strofe 3, vers 7), på Ølhallen og drikker øl, til tross for at de virker velkjent med at besøket medfører både fristelser og farer. Begrepet proletar har røtter til så langt tilbake som Romerriket, men har også blitt videreført i Karl Marx samfunnsteorier. Det betegner de mennesker som tilhører arbeiderklassen eller som kun har sin egen arbeidskraft som eiendel (Berg, 2018). Tilfellet vi har å gjøre med handler i større grad om fristelse, framfor en fare. Det humoristiske er at Stangnes framstiller Mack som noe de fleste i Nord-Norge er vel kjent med, på godt og vondt, men at fortellinga likevel går sin gang.

Det humoristiske glir over i ironi når Boknakaran fortsetter med «[...] denne syndens pest og pøl» (strofe 3, vers 8), som er en direkte henvisning til Ølhallen. Utsagnet 'han Mack' er i tillegg en menneskeliggjøring av en gjenstand, i dette tilfellet ølbryggeriet, og avslører at disse to karene i aller høyeste grad velvillig lar seg friste. Akkurat dette gjøres det et ironisk poeng ut av: De kjenner godt til Ølhallen, har sannsynligvis på tidligere stopp vært her, og har ikke

heller denne gangen klart å styre unna «han Mack». Erfaringa deres tilsier at Ølhallen fører med seg mye fest og moro, mer enn det de egentlig har råd til å ofte ettersom de skal fortsette seilassen sørover snart. Sjømenn har et rykte på seg for å ha vansker med å avstå fra fyll og moro når de endelig er i land igjen. At Stangnes refererer til Ølhallen som en «syndens pest og pøl», kan i så måte illustrere at stedet er kjent for mye fyll, fest og moro. I Kabelvåg finnes det ei gate som på folkemunne alltid har blitt kalt Cognacgata. Gata har fått navnet sitt etter et nabolag med hyppig bruk av både vin og annen alkohol. Det mest interessante her er at gata også har blitt kalt for «Syndens pøl og pest», nettopp på grunn av drøye hendelser som dyrking av opium, halshugginger og mye fyll (Storhaug, 2016).

Humoren løfter flere steder fram det ironiske i visa. Boknakaran synger videre: «han va utskolert i Tromsø i kompassnavigasjon» (strofe 1, vers 6). Haltan er den eneste som hadde gått skole for å lære seg kompass-navigasjon. Ordet «utskolere» brukes om en som har fullført skolegang i et fag eller emne. Ironien får Haltan til å virke mer lærd og erfaren enn de to andre. Det ironiske er at han etter stoppet i Tromsø framstår som den minst erfarne og gjennomtenkte, noe som gjør at vi derfor forstår dette som humor. Dersom han hadde vært utskolert, burde han også visst at det var feil å drikke seg full i Tromsø når de skulle gjennom så mange smale sund og fjorder. Haltan burde vite at det ikke ville vært forsvarlig å overlate ansvaret til noen andre, og særlig ikke til noen uten denne kunnskapen om kompassnavigasjon.

3.3.3 *Det nordnorske språks ordkunst*

Ved å studere metaforene, oppdager vi også hvordan mennesket tar dag for dag, akkurat som stereotypien forteller om nordlendingers enfoldighet. Boknakaran synger videre: «mens de ajnner bunkra winerbrød og vatn og solar.» (strofe 3, vers 4). Å frakte forsyninger, fisk og andre varer langs kysten innebærer ensomme vakter og til tider kjedelige rutiner. Sjøfolket planla ikke alltid turene i grundige detaljer. Arbeid til sjøs betalte ikke spesielt godt, men det gikk an å leve av det. Pengene man tjente ble stort sett brukt til billige forbruksvarer som mel og melk. Wienerbrød blir sett på som luksusvare, og var ikke en naturlig vare å bunkre jekta opp med på en slik seilas. Frasen fungerer som en metafor for at de må skal fylle opp «Hortensia» med næring, både til seg selv og jekta. At de skal bunkre wienerbrød og vann er en metafor for «godsaker», og det bekrefter langt på vei også nordlendingers mentalitet om å leve i nuet og nyte det som finnes mens det fortsatt er mulig. Som vi var inne på i kapittel 2.5.4, ser vi her

hvordan denne vandrehistorien om sildejekta «Hortensia» viser hvordan nordlendingene godter seg og lever en lettlivet hverdag, i sterk kontrast til særlig sunnmøringene. Metaforen gir oss inntrykk av at mannskapet er rikinger med råd til å spise seg mette på luksusvarer og godsaker, når sannheta nok er en ganske annen.

I det nordnorske språket brukes fargerike, særegne og overdrevne metaforer til å illustrere følelser og alle nyansene i det som fortelles. I visa synges det videre: «Og med øngstemajnn ved rattet, // han som ikkje hadde skjenkt seg, // låg Hortensia med krill-last [sic!] som en ark på Herrens hav.» (strofe 4, vers 2-4). Ei jekt fylt med krill-last ligger tungt og stabilt, gjerne noe dypere i vannet på grunn av vekta. Den metaforiske sammenlikninga «som en ark på Herrens hav» har bibelske referanser i seg, og henviser til Noahs ark, som lå støtt i vannet mens alt annet utenfor måtte lide den dødelige skjebne. I *Bibelens Første Mosebok* står det at

¹⁸ Vannet flommet og steg høyt over jorden, og arken drev omkring på vannet. [...] ²¹ Da omkom alt levende som det krydde av på jorden, både fugler og fe og ville dyr og alt myldrende kryp på jorden, og alle mennesker. ²³ Han utslettet alt som fantes på jorden, fra mennesker til fe, kryp og himmelens fugler, alt ble utslettet fra jorden. Bare Noah og de som var med ham i arken, ble tilbake. (Kap. 7:18-23)

Både Noahs ark og Hortensia er også laga av treverk, så den billedlige likheten er stor. Vi øyner et glimt av optimisme og håp om at det skal gå bra, fordi Harder var den eneste som ikke hadde skjenka seg. Metaforen skaper ei forestilling om at seilassen går bra, tross at skipperen og maskinisten sovna av. Jekta durer og går, og overlever enhver utfordring. Sammenlikninga gjør dessuten at Hortensia løftes opp som ei nærmest hellig jekt som tåler alt, og at det på ingen måte er noen vrien oppgave for Harder. Et underliggende motiv her er likevel det ironiske. En manøvrerer har som oppgave å føre jekta til kai, og når den eneste med kompassnavigasjon ombord har sovna, forstår vi at «sirihalar»-en har en utfordring foran seg. Knutsen (1991) forklarer hvordan den lokale, nordnorske humoren ofte ekskluderer ukvalifiserte tilhørere:

Men for et publikum som ikke har nevneverdige forestillinger om å manøvrere ei skute, faller poenget dødt til jorda. Og derved ser vi et avgjørende kjennetegn på lokal humor: Den ekskluderer tilhørere (s. 145).

Dette tilhørte en historie fortalt i *Vett og Uvett* (1995) om en skipper som forsøkte å legge til kai, men ble ledd av blant folk på kaia. Poenget er overførbart til Haltan og Hortensia: Det blir en nødvendighet for lytteren å ha et minstemål av kulturelt fellesskap, enten i form av språk, erfaringer, tradisjoner, verdier eller erfaringer for å forstå det morsomme, ifølge Knutsen (1991,

s. 145). Frampeket om en kommende ulykke blir tydelig allerede gjennom Finnsnes-renna og når han må ta med av hurtigruta for å finne fram på egenhånd. Ironien løftes gjennom metaforen med Noahs ark, der man tror at ingenting kan gå galt, og i neste øyeblikk går alt galt. Pattison la vekt på at sanglyrikken ikke hadde det samme behovet for tvetydige og metaforiske beskrivelser som skriftlyrikken. I «Hortensia» skapes meningen gjennom vandrehistorien som fortelles, og de metaforiske utsagnene fungerer som supplement til den framtrekkende humoren. Tvetydigheten og det metaforiske bidrar til å skape spenning og en underliggende mening, heller enn å vekke lytternes nysgjerrighet.

«Hortensia» har et rikt bildespråk. Når Boknakaran synger «[...] med unders makt» (strofe 4, vers 6), tegner dette et bilde av en høyere makt; i religiøs tro Guds makt, og fungerer som en metafor på hvor nærme Harder er å styre jekta på land. Metaforene brukes til å framheve store øyeblikk og hendelser. Takket være Guds makt kommer han gjennom Finnsnes-renna. Hadde det ikke vært for denne kraften, kunne, og ville det høyst sannsynlig gått galt. Metaforen bekrefter at Harder er lite kjent i området. Dette forstår vi både på grunn av at han måtte ta med av hurtigruta for å komme seg videre, og at han slapp gjennom Finnsnes-renna med unders makt.

Den typiske nordnorske ironien blir igjen tydelig i strofe fem. Som implisert med referansen til Noahs ark, er det dømt til å gå dårlig på seilasen med «Hortensia». Strofe fem starter med et vendepunkt i 'men': «Men med Engenes om babord blei han Harder overmajnna» (strofe 5, vers 1). Fra Finnsnes kan man seile gjennom Solbergfjorden forbi Engenes. Herfra peila midlertidig «skipper» Harder inn på «[...] det nærmaste som *ligna* på et sund.» (strofe 5, vers 4). Peiler man inn på noe som ligner på et sund, og ikke på det første sundet man ser, skjønner alle at det må gå galt. At «ligna» står i kursiv understreker ironien her. Vi som lytter humrer og lurer på hvor lenge dette kan fortsette før det går ordentlig galt. Problemet er at det han har peila kompasset inn på ikke er et strakt sund. Dersom man peiler kursen i retning Tjeldsundet med utgangspunkt i Engenes, vil jekta ha stø kurs i retning fjæra i Sørвика istedenfor Kongsvikskaret i Kongsvika. Dette skyldes at Tjeldsundet bøyer seg østover før det brått snur og bøyer seg vestover. Fra Engenes ville man derimot i dagslys kunne sett Kongsvika på grunn av den åpne dalen som finnes der.

I «Hortensia» finner vi ordspill og uttrykk som har sammenheng med den lokale humoren presentert i kapittel 2.5.2. Visa forteller om en seilas som etter alle solemerker er dømt til å

ende i katastrofe, og det er ikke annet å gjøre enn å le av det. Harder hadde satt kursen i retning Sørvika, mens han selv trodde han nå seilte strakt gjennom Tjeldsundet og forbi Kongsvikskaret: «så Hortensia av Harstad sto med kurs før *Kongsvikskare* // tel ho trøska opp i fjæra utførr Sørvika en plass» (strofe 5, vers 7-8). Harder har ingen kunnskap i kart og navigering, og er heller ikke spesielt godt kjent i området. Kanskje trodde han alle sundene langs kysten var lik Porsangen og Tana, som vi husker var brede og store? Og kanskje var det derfor Haltan og Hilton medvillig lot seg friste i Tromsø – de trodde Harder klarte seg alene bak roret?

Bruken av uttrykket «trøske» er et eksempel på lokal humor som får tilhørerne til å le og trekke på smilebåndet. Ordet «treske», på nordnorsk uttalt «trøske» betegner prosessen der kornet skilles fra halmen (Bokmålsordboka, u.å.). Mens man før svingte treskestokken i denne prosessen, gjøres det i dag av maskiner. Vi kan bare forestille oss hvordan «Hortensia» har treska på full motor opp i fjæra. Det gjelder å ha kjennskap til de hårfine språklige nyansene for å forstå de underliggende poengene. Å trøske brukes på en annerledes, mer humoristisk måte i Nord-Norge enn det Bokmålsordboka henviser til.

Bokmålsordboka (u.å.) betegner hankjønnsordet «trøske» som råttene ved. Vi forestiller oss ei jekt som tvilsomt lar seg reparere etter et slikt sammenstøt. Plutselig framstod ikke «Hortensia» som noen Noahs ark, men heller som et vrak av trøske. Sist, men ikke minst, er trøske en sykdom som gir soppinfeksjon i munn og svelg. At «Hortensia» trøsker opp i fjæra gir oss dermed spesielle bilder av disse hvite fortykkede flekkene som ofte er symptom på trøske (HelseNorge, u.å.), som en følge av havskummet som oppstod i sammenstøtet i fjæra. Uansett hvilken tolkning og betydning vi lener oss mot, får vi forestillinger om ei jekt som har opplevd et uopprettelig sammenstøt i fjæra, og som tvilsomt kan reddes. Vi kan, en gang for alle, slå fast at Harders kunnskap til sundene og fjordene langs den nordnorske kysten er ikke-eksisterende, og at det tryggeste hadde vært å droppe stoppet på Mack i Tromsø. Da hadde situasjonen potensielt sett annerledes ut. Det humoristiske bygger i hovedsak på betydninga av ordspillet i begrepet «trøske», og får «Hortensia» og mannskapet til å framstå klumsete og uerfaren. Det blir humoristisk når de i utgangspunktet er på en viktig jobb-seilas for å levere småsild, men ender opp med sjøforklaring og ulykke som hadde vært unngått med fornuften i behold og fristelsene på avstand. Seilassen kunne ikke gått dårligere, og som lyttere har vi

oppfatta at det ville ende dårlig lenge, og venta på klimakset. Nå fikk vi det, og *for* en humring det ga oss.

Vandrehistorien framstår som en humoristisk og ironisk fortelling om en frakteseilas som utenfra ser ut som en eneste stor fadese. Boknakaran synger: «Det blei sak og sjyforklaring, som eg ikkje skal beskrive // det vil neppe tjene minnet om en ærlig fraktegast» (strofe 6, vers 1-2). 'Sjyforklaring' betegner prosessen med sjøforklaring man måtte gjennom etter ulykker til sjøs. Dette ble avvikla i juli 2008, og fra nå av avla man forklaring direkte til politiet (Skipsrevyen, 2008). I sjøforklaringa kom sannheten som regel fram en gang for alle. De sjømennene som kalles fraktegaster jobber med å frakte varer. For mannskapet ombord på «Hortensia» gjøres dette til et ironisk og humoristisk poeng, fordi det skinner gjennom at denne saken svekker deres tillit som sjømenn. Det svekker ikke tilliten, det dreper den fullstendig. Sjøforklaringa gjorde ikke godt på fraktegasten, tvert imot. Det forstår vi også av utdraget «[...] som eg ikkje skal beskrive» (strofe 6, vers 1). Det hele blir et humoristisk moment på grunn av fristelsen i Tromsø.

I sjette strofe er det metaforene som bidrar til å løfte fram den nordnorske humoren i visa. Boknakaran synger: «- Men på Himmelrikets fjorda blir vel sjelden veret verre // enn at der kan høres dunking av en seksti union» (strofe 6, vers 5-6). Her blir fjorden som et typisk nordnorsk naturfenomen forstått i sammenheng med Himmelriket. Dette er en metafor for livet etter døden. I himmelen er livet så fredelig og stilt at selv duringa fra jektas motor vil høres. Frasen får oss til å trekke på smilebåndet fordi vi forstår at det er en motsatt betydning som i bunn er interessant her. Det tegner et bilde av mannskapets samvittighet, der dunkinga fra den seksti union-motoren skaper hodepine i tanken om at man sannsynligvis har hatt litt flaks med tilgivelsen i dette tilfellet. Boknakaran synger til slutt:

der Hortensia med mannskap føre småsild førr Vårherre //
og får oppgjør av St. Peter i prosent - med provisjon (strofe 6, vers 5-8).

Plutselig seiler disse hverdagslige proletarene på himmelrikets fjorder, alle tilgitt for fristelsene de gikk for i Tromsø. Dette blir et ironisk poeng, hvor det man har gjort i livet ikke forsvinner fra minnet selv om man kommer til himmelen. Hendelser og situasjoner vil følge deg også i himmelen. Mannskapet ble etter alt å dømme ikke straffa så hardt etter Macks fristelser i Tromsø, ettersom de kom til himmelen og ikke helvete. Hele den sjette strofen skaper et ironisk og overdrevet inntrykk av at mannskapet blir tilgitt for ulykken i Sørvika og for at de drakk seg

fulle i Tromsø. At mannskapet etter døden fører småsild for Vårherre er en metafor for at sjømannslivet fortsetter i minnene og i fantasien, men at det nå er Vårherre det leveres småsild for. For dette skal mannskapet få betalt av St. Peter, han som vokter himmelrikets porter. Provisjonen forteller at de attpåtil skal få litt ekstra denne gangen. At mannskapet fører småsild for Vårherre er en overdrivelse, for hvem frakter vel sild i sitt neste liv? Ingen jobber i livet etter døden. Overdrivelsen framhever det humoristiske i frasen, og minner oss samtidig på at de gode minnene forblir til tross for at det var en tabbe å la seg friste på Mack i Tromsø.

Helge Stangnes skriver fram den nordnorske identiteten ved å gjenfortelle ei fortelling fra sjøfartstida i nord. Den nordnorske identiteten løftes i størst grad fram gjennom typisk nordnorsk humor og ironi. De humoristiske elementene i vandrevisa kombineres med den klassiske overdrivelsen, enfoldigheten, men også med mange lokale stedsnavn, både til sjøs og langs Nord-Norges kyst, som definerer det nordnorske i visa.

4 KONKLUSJON OG OPPSUMMERING

Denne masteroppgaven har undersøkt hvordan den nordnorske identiteten skrives fram i tre nordnorske viser. Metoden min har vært å gjøre nærlesninger av tre utvalgte viser, med utgangspunkt i teori om sted og stedsidentitet. Jeg har også diskutert hvordan visene kan forstås både i motsetning til og i forlengelsen av de stereotypiene som har prega framstillinga av nordlendingene. Den nordnorske identiteten har et særegent preg ved seg ved at mange av de kultur- og språkforskjellene som finnes ofte blir sett på som så annerledes enn i andre deler av landet. Oppgaven viser at den nordnorske rotfesta identiteten fortsatt er tydelig i sanglyrikken som skrives, tross at visene er utgitt etter 1990.

«Ti tusen tommeltotta» framhever i sær den nordnorske humoren, overdrivelsene og underdrivelsene. Den humoren som framvises i Sivertsens vise har likhetstrekk til den nordnorske ved at den er kraftig overdrevet. Sivertsen skriver nærmest innafor en egen sjanger med sitt humoristiske og lekne språk. I kombinasjon med humoren har Sivertsen tatt i bruk uttrykk fra naturen. Naturelementene understreker og framhever humoren som Hamsun kalte for ravgal inntil kunst. Fortellinga om mannen som har funnet ei dame han har lyst å prøve å komme i kontakt med er et hendelsestilfelle de fleste av oss opplever på et eller annet tidspunkt i livet. Når det virkelig gjelder, er det typisk at vi får problemer med å forklare oss eller uttrykke oss riktig. En fjær ble til fem høns. Mannen i «Ti tusen tommeltotta» framstår som en typisk enfoldig nordlending som ikke har tenkt gjennom hva han skal gjøre om han får kontakt med dama. Man kan ikke kan by opp til dans uten å kunne dansen selv. Kanskje kan dette også forklare hvorfor den stereotypiske nordlendingen ofte framstår så direkte og brautende. Fortellinga viser i stor grad hvordan det nordnorske språket kan brukes til å skape humor og latter, også av historier som ikke bare har en lykkelig slutt. Til tross en svært tydelig humoristisk tone, sender Sivertsen bud om at man må være klar til å gripe sjansen når man først har fått en sjanse.

I sørgevisa «E du nord» er først og fremst mørketida som ei ramme i seg selv et nordnorsk nostalgisk element. Visa tar oss med på en reise gjennom det nordnorske huset – et liv i mørketida i nord. På denne reisen opplever vi både glede og hjertesukk. Bremnes plasserer seg med én fot i den gamle historien med å ro over en åpen fjord. Samtidig er det et sentralt og moderne element i ferga, som langs kysten er en sterkt bærende faktor til samfunnslivet. I den

mørkeste tida framstår mangelen på lys som det største savnet. Den nordnorske identiteten skrives også fram gjennom underfundige uttrykk, dype metaforer og sammenligninger. Bremnes beskriver den typiske nordnorske naturen på en dypt underfundig måte. Hun gir «døde» elementer liv ved at sola har bedre vett og natta spiser av dagen. Disse tankene snur riktignok mot slutten av visa, noe som gjør at vi oppfatter tungsinet som et eneste stort hjertesukk. Ved å i tillegg ta i bruk det vi gjenkjenner som den typisk nordnorske underdrivelsen, får Bremnes fram budskapet om at livet må leves uansett hvilke forutsetninger som ligger til grunn. Et liv i Nord-Norge er sterkt prega av nærhet til naturen, mørket, nordlyset og havet.

Rammene for Helge Stangnes' vandrevise er fiskeren og jektseilasen, som på ironisk vis ender i fjæra etter en nokså selvforskyldt tabbe i Tromsø. Stangnes og Boknakaran tar oss med på en sjøreise langs kysten, og viser gjennom fortellinga hvor viktig lokal kjennskap og erfaring var i ei tid da de dominerende yrkene var til sjøs. Måten fortellinga om mannskapet på «Hortensia» fortelles på, er både humoristisk og overdreven, og har også tydelige ironiske elementer. Ved å studere de språklige kjennetegnene, har jeg også vist hvordan sjømenn arbeida og framstod i nord og hvordan den nordnorske naturen har rotfesta seg i både begreper, uttrykk, og ikke minst i den nordnorske folkesjela og trua.

Jeg har forsøkt å vise den nordnorske identitetens særegenhet gjennom å studere bildespråk, sammenligninger, og den nordnorske humoren, overdrivelsen og ironien. Mange av de forestillingene om den nordnorske humoren, under- og overdrivelsen er prakteksemplarer på selve nordlendingen, uten at de er representative for enhver nordlending. Likevel har disse kanskje framfor mye og mange andre bidratt sterkt til at vi i dag har disse forestillingene og stereotypiene om nordlendinger.

5 LITTERATUR

- Aalbu, V. (2008). Makten til å ødelegge, evnen til å skape: Vise- og lyrikkfestivalene i Haugesund 1970-1972. (Masteravhandling). Universitetet i Bergen, Bergen.
- Aas, E. K. & Zapffe, P. W. (1995). Vett og Uvett. Stubber fra Troms og Nordland. Trondheim: Bruns forlag.
- Aksdal, B. (2018, 20. februar). Lyre – strengeinstrument. I Store norske leksikon. Henta 15. mai 2020 fra [https://snl.no/lyre - strengeinstrument](https://snl.no/lyre_-_strengeinstrument)
- Alnæs, K., Engelskjøn, R., Gustavsen, J., Skogheim, D. & Stenstad, F. (1999). Nordnorsk Litteratur – En del av verdenslitteraturen. Harstad: Harstad Litteraturlag og Nordnorsk forfatterlag.
- Arntzen, A. (1986). Æ lyg ikkje. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Arntzen, A. (1989). Æ sei ikkje meir. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Beksømsko. (u.å.) i Det Norske Akademis ordbok. Henta 15.mai 2020 fra <https://www.naob.no/ordbok/beks%C3%B8msko>
- Berg, N. G. & Dale, B. (2004). Kapittel 4. Sted – begreper og teorier. I N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård & A. Löfgren (Red.), Mennesker, steder og regionale endringer (s. 39-60). Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Berg, O. T. (2018, 20. februar). Proletar. I Store norske leksikon. Henta 23.april 2020 fra <https://snl.no/proletar>
- Berntsen, J. (1995). Sanga i søkk og kav. Nordnorske viser. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bratvold, E. (2011, 20. mars). Ord og uttrykk. [Blogginlegg]. Henta fra <https://evabra.wordpress.com/2011/03/20/ord-og-uttrykk/>
- Drivenes, E., Hauan, M. A. & Wold, H. A. (1994a). Nordnorsk kulturhistorie: Bd. 1. Det gjenstridige landet. Oslo: Gyldendal.
- Drivenes, E., Hauan, M. A. & Wold, H. A. (1994b). Nordnorsk kulturhistorie: Bd. 2. Det mangfoldige landet. Oslo: Gyldendal.
- Eriksen, A. & Selberg, T. (2006). Kapittel 4. Identitet og erfaring. Tradisjon og fortelling. En innføring i folkloristikk (s. 75-97). Oslo: Pax Forlag.
- Eriksen, T. (1980). To skilling for en sang: Folkelige viser i Nord-Norge. Et utvalg skillingstrykk. Tromsø, Oslo og Bergen: Universitetsforlaget.
- Falch, S. (2017). For mange tommeltotter. En kritisk analyse av kjente, norske sangtekster. Oslo: Font forlag.
- Hamsun, K. (1961). I. I Pan (s. 3-5). Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Hansen, K. T. (2019). Sanglyrikk i norskundervisningen. En metodetriangulert undersøkelse av hvordan sanglyrikken fremstilles og kan være en del av norskundervisningen ved studieforbereende utdanningsprogram i den videregående skolen. (Masteroppgave). Universitetet i Agder, Kristiansand.
- Hegdal, Å. (2018, 31. august). «Livet en sang vi ikke kan». Henta fra <https://www.ballade.no/viser/livet-er-en-sang-vi-ikke-kan/>
- Hellstad, V. (2010). Nordlendinger uønsket. En studie av nordnorsk identitet i møte med Oslo. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Helse-Norge (2020, 28. januar). Trøske – soppinfeksjon i munn og svelg. Henta 27.april 2020 fra <https://helsenorge.no/sykdom/ore-nese-hals-og-munn/troske>
- Hoëm, A. (2010). A: Sosialiseringens egenart. I Sosialisering. Kunnskap – Identitet, s. 29-42. Vallset: Oplandske Bokforlag
- Janss, C. & Refsum, C. (2003). Lyrikkens liv. Innføring i diktlesning (1. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnsen, B. H. (1997). Hva ler vi av? Om nordmenns forhold til humor. Oslo: Pax forlag.
- Karlsen, T. O. (2013, 11. desember). Helge Stangnes fikk kulturpris. *iTromsø*. Henta fra

- <https://www.itromso.no/kultur/article8789111.ece>
- Knutsen, N. M. (1991). Fra Ottar til Oluf. Artikler om nordnorsk litteratur. Tromsø: Cassiopeia forlag.
- Knutsen, N. M. (2014). Liten STØTTEBOK for SØRINGER i Nord-Norge. Tromsø: Angelica forlag.
- Lauveng, I. F. (2012). Den særegne nordlendingen. Grenser, samhold og nordnorsk identitet i Nordlendingernes Forening. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Larsen, L. A. (2016, 28. januar). Lykter. Henta fra <https://www.kystverket.no/Maritim-infrastruktur/Fyr-og-merker-/Lykter/>
- Leonhardsen, L. (2017, 22. mai). Om nordnorsk identitet og kulturell uvitenhet. Avisa Nordland. Henta fra <https://www.an.no/debatt/kultur/litteratur/om-nordnorsk-identitet-og-kulturell-uvitenhet/o/5-4-520794>
- Lothe, J., Refsum, C., & Solberg, U. (2012). Litteraturvitenskapelig leksikon (2. utg). Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Lund, E. (2018, 03. november.). Skillingsvisene var Norges viktigste nyhetskanal. Henta fra <https://forskning.no/historie-ntnu-partner/skillingsvisene-var-norges-viktigste-nyhetskanal/1256139>
- Mai, A.-M. & Ringgaard, D. (Red.). (2010). Sted. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Midtbø, H. (1997). Petter Dass (2. utg.). Oslo: Gyldendal forlag.
- Musparta, E. J. (2016, 22. september). Nord-Norge på nye veier. Henta fra <https://nordnorskdebatt.no/article/nord-norge-pa-nye-veier>
- Nesse, A. (2008). Identitet i et lite uttrykk. Målbryting 9, s. 93-109.
- Pattison, P. (2012). Similarities and differences between song lyrics and poetry. I C. Pence (Red.), *The Poetics of American Song Lyrics*, s. 122-133. Mississippi: University Press of Mississippi.
- Pedersen, V. (2016, 18. januar). Du har ikke vært i Tromsø dersom du ikke har besøkt Ølhallen. Godt Drikke. Henta fra <https://godtdrikke.net/du-har-ikke-vaert-i-tromso-dersom-du-ikke-har-besokt-olhallen/>
- Richie, L. (1983). Hello. Henta 7.april 2020 fra <https://www.azlyrics.com/lyrics/lionelrichie/hello.html>
- Ryvold, A. (2003). Typisk NORDLENDING! En nordlending kryster sin spord. Honningsvåg: Kystkultur AS.
- Sivertsen, H. (u.å.). Biografi. Henta fra <http://halvdansivertsen.no/#biografi>
- Skipsrevyen. (2008, 28. mars). Farvel til sjøforklaringer. Henta fra <https://www.skipsrevyen.no/article/farvel-til-sjoeforklaringer/>
- Stangnes, H. (2015, 19. oktober). Helge Stangnes Forfatterside. (Innlegg). Henta 31. mai 2020 fra <https://www.facebook.com/HelgeStangnesForfatterside/posts/551863614963427>
- Stereotypi. (2019, 21. februar). I Store norske leksikon. Henta 20. mai 2020 fra https://snl.no/stereotypi_-_psykologi
- Storhaug, J.-A. (2016, 27. juni). På vandring i Kabelvåg. *Lofotposten*. Henta fra <https://www.lofotposten.no/kabelvag/vagan/varehandel/pa-vandring-i-kabelvag/s/5-29-207169?access=granted>
- Thuen, T. (2001). Sted og identitet. *Tidsskrift i litteratur og kultur* (5-2), s. 79-93.
- Treske. (u.å.). I Bokmålsordboka. Henta 19. mai 2020 fra https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=treske&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=begge
- Trøske. (u.å.). I Bokmålsordboka. Henta 19. mai 2020 fra https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=tr%C3%B8ske&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=bokmaal
- Wærp, H. H. (Red.) (2017). «... langt der oppe mot nord.» Bilder av nord i nordnorsk lyrikk – fra Elias Blix til Morten Wintervold. Og om Nord-Norge som nytt landsdelsnavn. I

Arktisk litteratur – fra Fridtjof Nansen til Anne B. Ragde (s. 279-305).
Lofoten: Orkana Akademisk.

Sanglyrikk (vedlegg)

Bremnes, K. (U.Å.). E du nord. I «Music/Lyrics» Henta 18.mai 2020 fra
<http://www.karibremnes.no/lyrics.html>

Bremnes, O., Espeland, V., Mørkhagen, S. & Sahlin-Sveberg, I. (1993). Ti tusen tommeltotta.
I (Red.) *Norsk Visebok. Norske vise- og sangtradisjoner gjennom 500 år* (s. 502).
Oslo: Aventura forlag.

Stangnes, H. (1992). Hortensia. I (Red.) *Lys langs en fjord : viser og dikt* (s. 42-43).
Senja: Nordkalott-Forlaget.

Litteratur til relevansskriftet

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i norsk (NOR1-05)*. Henta 26. mai 2020 fra
<https://www.udir.no/k106/NOR1-05>

SAMMENDRAG

Denne oppgaven undersøker den nordnorske identiteten i et utvalg viserer. Felles for viseneene er at alle har en nordnorsk tilknytning. Jeg har gått ut fra en hypotese om at det går an å framvise den nordnorske identiteten ved å nærlese visene.

Det viktigste funnet, er at den nordnorske identiteten er kompleks. Overdrivelser, fargerikt språk med mange sammenligninger og metaforer er bare en brøkdel av det som finnes blant de nordnorske stereotypiene. Mest av alt har den nordnorske identiteten i stor grad blitt forma av et nært forhold mellom naturen og mennesket. Dette har ført til at mange begreper, uttrykk, vitser og utsagn har rot i naturen.

Oppgaven tar for seg Sivertsen, Bremnes og Stangnes. Mange av uttrykkene som tas i bruk har rot i naturen, enten gjennom henvisninger til mørketid, havet, kysten eller bare til naturen generelt. Forholdet mellom mennesket og naturen har således vist seg tydelig. Den nordnorske humoren som Sivertsen og til dels Stangnes har tatt i bruk, faller innunder den humoren som Arthur Arntzen har vært representant for, med sine drøye, direkte og sterkt overdrevne utsagn. Bremnes har på si side ei mer filosofisk tilnærming til den nordnorske naturen og livet, og bruker metaforene og den nordnorske ordkunsten til å sette ord på tungsinn som følge av mørketida i nord. Hun skriver i utgangspunktet i en moderne ramme, men trekker inn elementer fra seilbåttida når hun skriver om å seile i mørket over en åpen sjø.

Samla sett skriver visene ulike stereotypier i den nordnorske identiteten. Slik viser de også fram en levende nordnorsk visetradisjon som på mange måter kan sies å være en litt oversett del av den nordnorske litteraturen.

ABSTRACT

This task examines the North Norwegian identity in a selection of folk songs. Common to the folk songs is that everyone has a North Norwegian connection. My hypothesis is that the North Norwegian folk songs show a clear identity.

The most important finding is that the North Norwegian identity is complex. Exaggerations, colorful language with many comparisons and metaphors are only a fraction of what exists among the North Norwegian stereotypes. Most of all, the North Norwegian identity has largely been shaped by a close relationship between nature and man. This has led to the fact that many concepts, phrases, jokes and statements are rooted in nature.

The thesis deals with Sivertsen, Bremnes and Stangnes. Many of the expressions which are being used are rooted in nature, either through references to the darker period of the year with no daylight, the sea, the coast or just to the nature in general. The relationship between man and nature has thus proved clear. The North Norwegian humor adopted by Sivertsen and partly Stangnes falls under the humor of Arthur Arntzen, with its overt, direct and excessive statements. Bremnes has a more philosophical approach to North Norwegian nature and life and uses the metaphors and North Norwegian word art to put into words a gloomy feeling as a result of the darkness in the north. She initially writes in a modern frame but draws in elements from the sailing days when she writes about sailing in the dark over an open sea.

In total, the folk songs contain various aspects of what is often considered central to the North Norwegian identity. In this way, they also showcase a vibrant North Norwegian folk song tradition that in many ways can be said to be a slightly ignored part of North Norwegian literature.

RELEVANSSKRIFT: UNDERVISNING

I norskfaget handler det meste om tekst og tale. Ett av de sentrale målene etter 13 års skolegang, er å skrive kreative, informative og resonnerende tekster og litterære tolkninger (Utdanningsdirektoratet [Udir], 2013, s. 11-12). Ved å lese og høre norske og nordnorske viser lærer eleven ikke bare hvordan tekstene kan forstås på flere plan gjennom nærlesing, tolkning og analyse, men ikke minst om kultur og identitet.

For å kunne lære bort andre om identitet, er det en god start å kjenne til perspektiver og kultur selv. Oppgaven min har lært meg mye om nordnorsk kulturhistorie, et fagfelt som har vist seg å være svært spennende og fengende. I klasserommet kan vi ha prosjektarbeid med fokus på identitet og kultur, der elevene skal bli bedre kjent med sin egen kultur, men også med andres. Slik bevarer og viderefører vi norsk og lokalsamfunns kultur og historie. Læreplanen i norsk legger vekt på at elevene «[...] skal utvikle en selvstendig forståelse av norsk språk og litteratur, og få innsikt i hvordan språk og tekster har endret seg over tid og fortsatt er i endring» (Udir, 2013, s. 3). I denne masteroppgaven har jeg fokusert på språklige perspektiver, som har vist at identitet ikke bare handler om hvor vi kommer fra, men også hvilke rammer vi har vokst opp med. Språket vi prater tar utgangspunkt i det miljøet vi har vokst opp i, og forandrer seg også som en del av menneskets identitetsutvikling. Denne prosessen mener jeg det er viktig at elevene lærer om, også fordi det norske språket i framtida vil bli mer og mer utsatt ettersom de store språkene i verden dominerer.

I dagens teknologipregede samfunn er det dessuten et viktig poeng at vi bidrar til å lære kommende generasjoner om de tidligere samfunnene, der fiske og fangst var dominerende yrkesretninger. 1800- og 1900-tallets samfunnsliv er viktige bidragsytere for den norske kulturarven. Det gjelder for øvrig også sanglyrikkens kulturhistorie, som jeg tror dagens yngre generasjoner kunne hatt godt av å lære mer om, i et samfunn der musikk og sang stadig er populært.

VEDLEGG

A Halvdan Sivertsen - «Ti tusen tommeltotta»

(Tekst og melodi: Halvdan Sivertsen)

Det va ei sankthansnatt førr ikke lenge sia
Æ hadde funne mæ en fest
Æ va førrelska og nu syns æ det va tia
Førr mæ og ho æ likte best
Så tok æ mot tell mæ og hylte æ vil ha dæ
Ho ga et svar som vinden tok
Men på en snebar flekk der tok ho pelsen av sæ
Mens hav og himmel sto i kok

Æ hadde ti tusen tommeltotta
Neggelsprett og Selbuvotta
Storsko og stillongs med strekk
Æ hadde snue og øran flamma
Mens æ strevde og æ stamma
Tell ho ble lei og va vekk

Ja det va sommer det va skiføre og sjarme
Æ fløtta sørpå mens æ svor
Førr ho æ elska som æ gjerne ville varme
Går rundt som jomfru langt mot nord

Førr æ hadde ti tusen tommeltotta
Neggelsprett og Selbuvotta
Storsko og stillongs med strekk
Æ hadde snue og øran flamma
Mens æ strevde og æ stamma
Tell ho ble lei og va' vekk

B Kari Bremnes - «E du nord»

(Tekst: Ola Bremnes/Kari Bremnes, Melodi: Ola Bremnes)

Det e ikkje alltid det går
sånn som du hadde tenkt
Det e ikkje alltid du når
den ferga du kunne ha trengt
Du ser bare lysan derute
på vei tel et anna sted
og du som va fire minuttar ifra
en ny begynnelse

E du nord i landet da
har du meir enn ei ferge å miste
du e ikkje den første som ho går ifra
og du blir ikkje heller den siste
e du nord i landet da

Ser ikkje sol i desember
sola har bedre vett
Natta spis av dagen din
og blir vesst aldri mett
Himmelen har ikkje nordlys
stjernen har bynt for sæ sjøl
sæll sæ i alle butikkan
du ser ingen stjerne å føll

E du nord i landet da
ska du bare la mørket råde
Førr en kveld, en kveld
trekkes teppet fra

og det kommer et lys av guds nåde
e du nord i landet da

Det e ikkje alltid du når
landet før vinden har snudd
Det e ikkje alltid det går
sånn som du hadde trudd
Men der e du ikkje aleina
der e vi mange som ror
og krysse kverandre i mørket
over en åpen fjord

E du nord i landet da
e du gjennom den svartaste tia
Våren har sett dæ og skjøven ifra
du e snart på den andre sia
E du nord i landet da

C Helge Stangnes - «Hortensia»

(Tekst: Helge Stangnes, Melodi: Jan Arvid Johansen)

Han Haltan, og han Hilton, og han Harder ifrå Hamna,
dem va mannskap på Hortensia, ei ombygd Bergens-jakt,
det blei sagt at ho va lite lik den planten ho bar namn av,
ho va registrert i Harstad og blei brukt i småsild-frakt,
og han Haltan som va skjeppe sto førr vett og manøvrering,
han va utskolert i Tromsø i kompass-navigasjon,
mens han Harder ifrå Hamna sto førr koking og servering
og han Hilton passa motoren, en seksti Union

Det va sild på Finnmarsks-fjordan, det blei lange føringsveia
tel fabrikk ifrå Borkenes tel sørst på Helgeland,
men han Haltan og han Hilton va jo lommekjent langs leia
så Hortensia av Harstad kom seg alltid uskadd fram,
- det va mijner at dem stolte på han Harder, øngstemaj'n,
som va kokk og sirihalar, servitør og slingermajnn,
han blei teltruidd å ta rortørn over Porsangen og Tana,
og der leia ellers låg i sekker avstand unna land

Det gjekk bra tel i desember då dem kom av Repparfjorden
og la turen innom Tromsø - der dem skulle være snar,
maskinisten sku få reparert ei pakning tel motoren
mens de ajner bunkra wienerbrød og vatn og solar.
Men langs livets alle leie e det freistelsa og fara
og i Tromsø fins en kjellar der han Mack servere øl,
og han Haltan og han Hilton, kystens glade proletara,
sku nødvendigvis besøke denne syndens pest og pøl

Korleis turen skulle ende hadde ingen av dem tenkt seg,
- frampå Malangskjeften somna maskinist og skjeppe av,

og med øngstemajnn ved rattet, han som ikkje hadde skjenkt seg,
låg Hortensia med kril-last som en ark på Herrens hav.
Ifrå Aglapien mot Senja tok han méd av hurtigruta,
og igjønna Finnsnes-renna slapp han og - med unders makt -
mens de to som sto førr vettet låg og snorkafram-i skuta
tok han fatt på Solbergfjorden etter åtte timers vakt

Men med Engenes om babord blei han Harder overmajnna
og han somna over rattet førr ei kort og salig stund,
tel han fann seg sjøl på dørken med et wienerbrød i handa
og tok peiling på det nærmaste som *ligna* på et sund.
Men på denne tid av året e jo dagslys mangelvare,
man må segle etter løkte og ta kursan på kompass,
så Hortensia av Harstad sto med kurs førr *Kongsvikskaret*
tel ho trøska opp i fjæra utførr Sørvika en plass

Det blei sak og sjyforklaring - som eg ikkje skal beskrive,
det vil neppe tjene minnet om en ærlig fraktegast,
førr de tre som var ombord og som så vidt fekk berga livet
har førlengst latt ankret falle og levert si siste last.
- Men på Mimmelrikets fjorda blir vel sjelden veret verre
enn at der kan høres dunking av en seksti union
der Hortensia med mannskap føre småsild førr Vårherre
og får oppgjør av St. Peter i prosent - med provisjon

